

UDK 811.163.42'367.335

Pregledni članak

Prihvaćen za tisak 1. 11. 2022.

<https://doi.org/10.29162/jez.2022.17>

Lana Hudeček
Milica Mihaljević

Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje Zagreb

Podjela i nazivlje nezavisnosloženih rečenica u novijim hrvatskim gramatikama¹

Istraživanje o kojemu je riječ u radu potaknuto je problemima s kojima su se autorice susrele pri definiranju pojedinih jezikoslovnih naziva u okviru projekta *Hrvatsko jezikoslovno nazivlje – Jena* i projekta *Hrvatski mrežni rječnik – Mrežnik* te pri izradi Školske gramatike hrvatskoga jezika. Na korpusu suvremenih tradicionalnih gramatika i radova analizirana je podjela i nazivlje nezavisnosloženih rečenica. Jezični korpus sastavljen u sklopu projekta *Jena* omogućuje potpuni uvid u potvrđenost pojedinih naziva te daje kontekst i značenja u kojima se naziv upotrebljava. Uz analizu razlika u podjeli nezavisnosloženih rečenica istraživanje se usredotočuje na terminološke aspekte i probleme u definiranju pojedinih naziva povezanih s nezavisnosloženim rečenicama prouzročene s jedne strane postojanjem sinonimnih parova ili nizova, a s druge višeznačnošću nekih naziva u nazivlju nezavisnosložene rečenice. Cilj je ovoga rada predložiti podjelu nezavisnosloženih rečenica u okvirima tradicionalne gramatike, u prvome redu za školske gramatike i udžbenike, riješiti neke terminološke probleme i potaknuti daljnju raspravu o određenim problemima podjele i nazivlja nezavisnosloženih rečenica.

Ključne riječi: podjela nezavisnosloženih rečenica, nazivlje nezavisnosloženih rečenica, hrvatske gramatike, *Hrvatsko jezikoslovno nazivlje – Jena*, *Hrvatski mrežni rječnik – Mrežnik*

¹ Rad je izrađen u sklopu projekata *Hrvatsko jezikoslovno nazivlje – Jena* i *Hrvatski mrežni rječnik – Mrežnik*.

1. Uvod

Ovaj je rad nastavak proučavanja podjela rečenica i s njima povezanoga nazivlja u hrvatskim gramatikama započetoga u radu *Podjela i nazivlje zavisnosloženih rečenica u hrvatskim gramatikama* (Hudeček i Mihaljević 2019). Potaknut je radom na projektu *Hrvatsko jezikoslovno nazivlje – Jena*², između ostaloga i e-monografijom *Hrvatsko jezikoslovno nazivlje*, koja uključuje i poglavlje o sintaktičkome nazivlju, činjenicom da su autorice rada autorice *Hrvatske školske gramatike* i radom na projektu *Hrvatski mrežni rječnik – Mrežnik*³, u sklopu kojega se izrađuje općejezični rječnik u kojemu se nalaze i jezikoslovni, pa i sintaktički nazivi. U sklopu toga projekta izrađuje se i baza veznika, u kojoj se veznici⁴ opisuju s obzirom na vrstu rečenice u kojoj se pojavljuju te za koju je između ostaloga nužno rješavanje i pojmovnih i terminoloških prijevora.

2. Korpus i metodološki okvir

Rad se temelji na odabranim hrvatskim gramatikama i tradicionalnome pristupu sintaksi. U obzir se u njemu uzimaju suvremene tradicionalne hrvatske gramatike, čiji se popis nalazi na kraju rada. U okviru rada na projektu *Jena* sastavljen je i *Jezikoslovni korpus*⁵ i *Odostražni rječnik jezikoslovnoga nazivlja*.⁶ *Jezikoslovni korpus* omogućuje različita korpusna pretraživanja u okviru *Sketch Enginea* (Kilgarriff i dr. 2004; Kilgarriff i dr. 2014). U istraživanju je primijenjen deskriptivno-normativni pristup.

Pri analizi *Jezikoslovnoga korpusa* posebno smo se služili konkordancijama i skicama riječi (katkad i razlikovnim skicama riječi).

² Više o projektu vidi u točki 2.1. i na <https://jena.jezik.hr/>.

³ *Hrvatski mrežni rječnik – Mrežnik* (voditeljica Lana Hudeček) projekt je u sklopu kojega se izrađuje istoimeni rječnik (od 1. ožujka 2017. do 31. srpnja 2021. istraživački projekt Hrvatske zaklade za znanost IP-2016-06-2141, od 2022. interni projekt Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje). Više o projektu vidi na <http://ihjj.hr/mreznik/>.

⁴ U ovome se radu nazivom *veznik* označuju sintaktičke jedinice, a ne vrsta riječi. U skladu sa stajalištima i objašnjenjima danim u Vukojević i Hudeček (2007) nazivom *veznička skupina* označuje se svaka višeečlana veznička jedinica bez obzira na njezino podrijetlo i sastav, a nazivom *složeni veznik* skupina čvrstoga unutarnjeg ustrojstva, visokoga stupnja leksikalizacije i bez punoznačnih sastavnica. Te nazive u tome značenju prihvaća i Pranjković (2019: 662).

⁵ O *Jezikoslovnome korpusu* više vidi u Marković, Mihaljević 2020. i Marković, Mihaljević, Mihaljević 2020., a o primjeni *Jezikoslovnoga korpusa* u jezikoslovnim istraživanjima u Mihaljević 2021.

⁶ Više o odostražnome rječniku vidi u Lewis i Mihaljević 2018., a o odostražnome rječniku jezikoslovnoga nazivlja u Mihaljević 2020.

2.1. Hrvatsko jezikoslovno nazivlje – Jena

Projekt *Hrvatsko jezikoslovno nazivlje – Jena* (voditeljica Milica Mihaljević) provodi se u okviru programa *Hrvatsko strukovno nazivlje – Struna* (<http://struna.ihjj.hr/>). Projekt *Hrvatsko jezikoslovno nazivlje – Jena* (Struna-2017-09-05) trajao je od 24. svibnja 2019. do 23. prosinca 2020. i financirala ga je, kao i većinu projekata koji se izvode u *Struni*, Hrvatska zaklada za znanost. Nakon toga razdoblja projekt se dalje provodi kao interni projekt Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje (do 31. prosinca 2023.).

Projekt je pokrenut zbog potrebe usustavljanja hrvatskoga jezikoslovnog nazivlja. Temeljni je cilj projekta obrada jezikoslovnih naziva sa sinonimima, antonimima i podređenim nazivima te definicijama i istovrijednicama na engleskome, francuskome, njemačkome, ruskome i švedskome. Naknadno se radi i na dodavanju čeških i talijanskih istovrijednica. Uz neke se nazive donose i napomene i poveznice na druge izvore. U trenutku pisanja ovoga rada u bazu su unesena 2682 naziva, a potpuno je obrađeno 1716 naziva.

U bazi *Struna*, u koju se unose jezikoslovni nazivi, nalaze se ova polja (obvezatna su polja podebljana):

1. **naziv na hrvatskome jeziku**
2. vrelo naziva i stranica
3. **jezična odrednica** – imenica (rod, broj), glagol, pridjev, prilog, višerječni naziv, ime
4. skraćeni oblik naziva
5. grana i potpodručje kojima naziv pripada ili oznaka da je naziv višedisciplinski
6. **definicija**
7. vrelo definicije i stranica
8. kontekst, vrelo konteksta i stranica
9. istoznačnice (sinonimi), tj. nazivi na hrvatskome jeziku s oznakom normativnoga statusa naziva (dopušteni naziv, nepreporučeni naziv, zastarjeli naziv, žargonizam, predloženi naziv (IHJJ))
10. **istovrijednice** (ekvivalenti), tj. nazivi na stranim jezicima
11. suprotnice (antonimi)
12. kratice na hrvatskome i/ili stranome jeziku
13. podređeni pojmovi (i njima pridruženi preporučeni nazivi)
14. simbol
15. jednadžba
16. formula

17. poveznica
18. napomena (jezični savjet, objašnjenje)
19. privitak
20. **razredba** (oznaka znanstvenoga polja i grane te projekta kojemu naziv pripada)
21. vrela (naziva, definicije i konteksta).

Opća je struktura terminološkoga članka u *Struni* prikazana na 1. slici.⁷

The image shows a web form for entering a terminological entry into the Struna database. The form is organized into two columns and several sections. The left column contains fields for: 'naziv' (with a 'T' icon), 'skraćeni oblik', 'vrela naziva' (with a 'stranica' dropdown), 'jezična odrednica' (with 'imenica' dropdown), 'rod' and 'broj' dropdowns, 'definicija' (with 'vrela definicije' and 'stranica' dropdowns), 'dopušteni naziv' (with a note about other names like 'predloženi, zastarjeli, nepreporučeni, žargonizam'), 'podređeni pojam', 'kratica - hrvatski', 'kratica - međunarodna' (with a note about other languages), and 'napomena'. The right column contains: 'grana' and 'potpodručje' dropdowns, 'međudisciplinarni' dropdown, 'strana jezična odrednica' and 'autorski naziv' dropdowns, 'kontekst' (with 'vrela konteksta' and 'stranica' dropdowns), 'istovrijednica - engleski' (with a 'Nastavi' button), 'suprotnica', 'simbol' and 'jednažba' dropdowns, 'formula', 'poveznica' and 'slika' (with 'Nema datoteke...' and 'Učitaj...' buttons), 'dopisivanje', and 'fazna obradba' (with 'obrađivač radi' dropdown and 'Unesite u Strunu' button). At the bottom, it indicates 'Preostalo znakova: 500'.

1. slika: Struktura baze u koju se unosi jezikoslovno nazivlje

Obrada naziva *nezavisnosložena rečenica* u *Jeni* prikazana je na 2. slici.

nezavisnosložena rečenica

status naziva: naziv || **obrađivač:** Lana Hudeček || **faza obradbe:** zaključano || **autorski:** ne

definicija: složena rečenica koja nastaje povezivanjem surečenica i u kojoj surečenice ne ovise strukturno jedna o drugoj, odnosno zadržavaju posebno rečenično ustrojstvo

radna definicija: složena rečenica koja nastaje povezivanjem surečenica i u kojoj surečenice ne ovise strukturno jedna o drugoj, odnosno zadržavaju posebno rečenično ustrojstvo

projekt: jezikoslovlje

potpodručje: sintaksa

podređeni pojam: isključna rečenica; rastavna rečenica; rečenični niz; sastavna rečenica; suprotna rečenica; zaključna rečenica

---

nepreporučeni naziv: koordinirana rečenica; nezavisno složena rečenica

istovrijednica - engleski: coordinated sentence

istovrijednica - njemački: Satzverbindung

istovrijednica - francuski: proposition coordonnée

istovrijednica - ruski: сложносочиненное предложение

---

jezična odrednica: višerječni naziv

suprotnica: zavisnosložena rečenica

poveznica: <http://gramatika.hr/pravilo/nezavisnoslozene-recenice/83/#pravilo>

---

napomena: U nekim se gramatikama i u školskoj praksi nezavisnosloženim vezničkim rečenicama smatraju i zaključna i isključna rečenica. Međutim, surečenice su u zaključnim i isključnim rečenicama u određenoj mjeri ovisne jedna o drugoj. Druga surečenica u zaključnim rečenicama odnosi se prema prvoj kao zaključak. Druga surečenica u isključnim surečenicama isključuje dio sadržaja prve surečenice. U zaključnim i isključnim rečenicama surečenice također ne mogu zamijeniti mjesta.

2. slika: Obrada naziva *nezavisnosložena rečenica* u *Jeni*

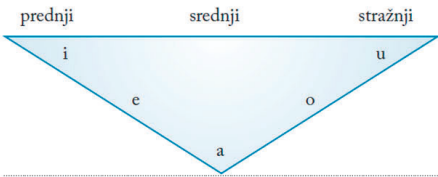
Nakon završetka Zakladina projekta objavljena je e-monografija (<https://jena.jezik.hr/index.php/e-monografija/>) na mrežnim stranicama projekta (<https://jena.jezik.hr>). Mrežne stranice projekta prikazane su na 3. slici.

 [O Jeni](#) [Suradnici](#) [Sastanci i radionice](#) [Diseminacija](#) [Okrugli stol](#) [Radovi](#) [Korpus](#) [Odostražni rječnik](#) [E-monografija](#)

O Jeni

---

visoki
srednji
niski

Posljednje objave

Hrvatska terminologija u europske kontekstu: stanje i perspektive, Zagreb 28. listopada 2021 (Marijana Horvat, Lana Hudeček i Milica Mihaljević) 2. studenoga 2021.

Okrugli stol „Hrvatska terminologija u europske kontekstu: stanje i perspektive“ 11. listopada 2021.

Kroatistika unutar slavističkog, europskog i svjetskog konteksta, Pula 30. rujna do 2. listopada (Lana Hudeček i Milica Mihaljević) 7.

O projektu:

3. slika: Mrežne stranice projekta *Jena*

U toj je monografiji iscrpno opisan rad na projektu *Jena* (Hudeček i Mihaljević 2020), obrađeno je nazivlje niza jezikoslovnih disciplina, a obrađeni su i neki 405

problemi sintaktičkoga nazivlja (Hudeček i Mihaljević 2020). Trenutačno se radi na pripremi dopunjenoga tiskanog izdanja.

2.2. Baza veznika

Baza veznika izrađuje se u sklopu projekta *Hrvatski mrežni rječnik – Mrežnik*.⁸ Pri radu na toj bazi aktualiziraju se pitanja kojemu tipu rečenica pripadaju neke rečenice s određenim veznicima (primjerice s udvojenim veznikom *bilo (da)... bilo (da)*, s veznicima *a da, bez da, ne samo (da/što)... nego (i)*); pitanje statusa veznika/čestice *da* u nezavisnosloženim rečenicama) te potreba razlikovanja vrste rečenice i njezina značenja itd. (vidi točku 3.2.).

U bazi se pod natuknicom, koja je u pravilu jednorječni veznik, navode vrste rečenica u kojima se veznik pojavljuje, donose (za svaku vrstu rečenice) primjeri iz korpusa *hrWaC-a* ili *Hrvatske jezične riznice* (kad se prikladan primjer ne može naći u tim dvama korpusima, primjeri se uzimaju i s interneta, odnosno dohvaćaju slobodnim pretraživanjem), popisi vezničkih skupina u kojima se veznik nalazi (po potrebi oprimjerenih). U napomeni se donose podatci o sintaktičkome ustroju rečenice u kojoj se veznik pojavljuje (ograničenjima koja se odnose na glagolsko vrijeme ili način, zanijevanost predikata itd.), (ne)zamjenjivosti s drugim istorednim veznicima u rečenicama istoga ustroja, podatak o normativnome statusu rečenice u kojoj se veznik pojavljuje, podatak o tome u kojim je gramatikama veznik potvrđen, podatci iz literature koji se odnose na veznik o kojemu je riječ te se komentiraju različita gledišta o vrsti rečenica u kojima se neki veznik pojavljuje. Kao podnatuknice navode se složeni veznici kojima je jednorječni veznik koji se nalazi u natuknici osnova. Podnatuknica ima sve elemente rječničkoga članka koje ima i natuknica. U bazi se nalaze i poveznice na priručnike i radove slobodno dostupne na internetu. Navode se i bibliografske jedinice koje nisu dostupne putem poveznica. Radna inačice baze zasad je dostupna putem poveznica iz demoinačice *Mrežnika* (A – F).⁹ Slijedi primjer obradbe veznika *dok* u radnoj inačici baze veznika.

dok vez.

¹ razg. suprotna rečenica

– *Općina je svojom Odlukom o ugostiteljskoj djelatnosti definirala radno vrijeme ugostiteljskih objekata na području općine, dok to nije ograničila i na privatne objekte.*

- *Dok* je veznik u suprotnoj rečenici kojom se, kao i suprotnom rečenicom s veznicima *ali, dočim* i *no*, u pravilu suprotnost naglašava te izriče iznevjereno očekivanje ili neostvorena posljedica. Rjeđe se upotrebljava u rečenicama

⁸ Više o obradi veznika u *Hrvatskome mrežnom rječniku* vidi u Hudeček 2021.

406 ⁹ Demoinačica *Mrežnika* dostupna je na adresi <https://rjecnik.hr/mreznik/>.

kojima se, kao i rečenicama s veznikom *a*, izriče manji stupanj suprotnosti i koje u pravilu mogu zamijeniti mjesto bez promjene značenja rečenice: *Radionica se odnosila na prve i druge razrede, dok je ravnateljica škole dovela svog psa Enu*. Suprotni veznik *dok* u svojim gramatikama navode Brabec, Hraste i Živković (1970: 201), Pavešić (1971: 201), Raguž (1997: 304), Barić i dr. (1997: 461) i Katičić (2002: 179).

² razg. uzročna rečenica

– *Dok si me se potrudio pronaći, znam da ti nešto od mene treba.*

- U hrvatskome standardnom jeziku umjesto veznika *dok*, koji pripada razgovornomu stilu, kao i uzročni veznik čim, *preporučuje* se u uzročnoj rečenici upotrebljavati veznik *kad*.

SINONIMI: čim razg.:2, kad :7

³ vremenska rečenica

^a radnja zavisne surečenice zbiva se istodobno s radnjom glavne surečenice

– *Prvi obrok imao je dok je Ella još bila pod narkozom i na infuziji.*

– *Dok se peru ručice ili juri za loptom, nailaze nove riječi, a to i ne primjećujemo...*

^b granična (terminativna) vremenska rečenica; radnja glavne surečenice zbiva se dok se ne ostvari radnja zavisne surečenice

– *Čekala ga je dok nije došao.*

– *Dok nisam pogledao ovaj film, nisam ni znao da se nindže mogu katapultirati iz krošnje drveta.*

– *Sjedio sam tako nekoliko minuta dok nisam začuo slatki ženski glas s druge strane bara.*

U vezničkim skupinama: još dok, osobito dok, pogotovo dok, samo (dotle) dok (*Temeljna je karakteristika konzorcija da traje samo dok se ne ispuni cilj radi kojeg je osnovan., Jednoglasna izravna demokracija izvediva je samo dok postoji stvaran dogovor među svim članovima zajednice o vrlo važnim stvarima.*), samo toliko dok, sve dok (*Kada su napokon izašli na površinu, nisu znali gdje se nalaze sve dok im jedan dječak nije rekao da su u južnoj Italiji., Bojim se da lokalne vlasti neće reagirati sve dok zmiya nekoga ne ugrize i dok se ne dogodi tragedija.*), toliko dugo dok

Hrvatska školska gramatika: <http://gramatika.hr/pravilo/vremenske-recenice/96/#pravilo>

dok... dotle

**granična (terminativna) vremenska rečenica; radnja glavne surečenice zbi-
va se dok se ne ostvari radnja zavisne surečenice**

– *Dok dišem, dotle postojim. LH*

- *Dok... dotle* kao vremenski veznik navodi Katičić (2002.).

dok god

**granična (terminativna) vremenska rečenica; radnja glavne surečenice zbi-
va se dok se ne ostvari radnja zavisne surečenice**

– *Trčanje treba izbjegavati dok god pacijent osjeća bol.*

– *Dok god radi, on se mora profesionalno usavršavati.*

- *Dok god* kao veznik terminativnih (graničnih) vremenskih rečenica navodi Pranjković (2005.).

dotle dok

**granična (terminativna) vremenska rečenica; radnja glavne surečenice zbi-
va se dok se ne ostvari radnja zavisne surečenice**

– *Čovjek je upravo poput izvora. On je živ i svjež samo dotle dok pušta da voda iz njega teče i oživljuje sve oko sebe.*

– *Od prosvjeda odustati nećemo sve dotle dok naš zahtjev ne bude ispunjen.*

– *Kad je župnik sakupio seljane da podignu ova dva grabova stupa, moglo se mi-rovati barem dotle dok ti oguljeni grabovi stupovi ne izagnjiju.*

– *Ja nisam ugrožen. Barem dotle dok mogu reći što mislim.*

U vezničkim skupinama: barem dotle dok, samo dotle dok, sve dotle dok

(komparativ)... nego dok

usporedbena rečenica

– *Uz morske pse prijeti veća opasnost ako se pljuska na površini nego dok se roni.*

– *Ponekad mi se čini da ga češće sad viđam nego dok je živio ovdje...*

3. Razrada

U ovome radu osvrnut ćemo se na:

- podjelu nezavisnosloženih rečenica na vrste u suvremenim hrvatskim gramatikama
- na potrebu razgraničavanja sintaktičkoga od semantičkoga kriterija u određivanju vrste nezavisnosložene rečenice (*a, ali* kao sastavni veznici, *pa* kao suprotni veznik; *ne samo... nego/već* kao sastavni veznik)
- sporne slučajeve u određivanju vrste rečenica s riječima *da* i **što** (*ne samo da... nego/već (i); ne samo što... nego/već (i); bilo da... bilo da, (a) kamoli/nekmoli da*)
- višeznačnost nekih naziva koji se upotrebljavaju u vezi s nezavisnosloženim rečenicama (nazivi za postupak kojim nastaju nezavisnosložene rečenice; naziv *parataksa* i njegov odnos prema nazivu *koordinacija*, nazive *isključna/izuzetna* te *ekskluzivna/eksceptivna* rečenica)
- sinonimiju u nazivlju nezavisnosloženih rečenica, odnosno označavanje istoga pojma s više naziva, npr. na nazive *nezavisno složena rečenica / nezavisnosložena rečenica*, sinonimni niz naziva za postupak kojim nastaje nezavisnosložena rečenica i veznike nezavisnosloženih rečenica, višerječne nazive s elementom *koordinirani/koordinacijski/koordinativni*, domaće i internacionalne nazive za vrste nezavisnosloženih rečenica, nazive *rečenični niz* i *surečenični niz*.

3.1. Podjela nezavisnosloženih rečenica

U pregledanim se hrvatskim gramatikama nezavisnosložene rečenice u pravilu definiraju postupkom kojim nastaju (vidi točku 3.4.2.). Iz različitih se gramatika mogu iščitati i ove značajke nezavisnosložene rečenice:

- nastaje bezvezničkim povezivanjem (nizanjem) i vezničkim povezivanjem
- surečenice u njoj ravnopravne su i nezavisne¹⁰
- u nezavisnosloženoj rečenici nastaloj vezničkim povezivanjem nalaze se veznici koji se (u pravilu) ne pojavljuju u zavisnosloženim rečenicama¹¹

¹⁰ Jedina je gramatika u kojoj se drukčije interpretira odnos surečenica u nezavisnosloženoj rečenici Pavešićeva (vidi točku 3.4.3.).

¹¹ U nekim se gramatikama (npr. Ham 2002: 139) tvrdi da isti veznici ne dolaze i u zavisnosloženim i u nezavisnosloženim rečenicama, a u drugima (npr. Silić i Pranjković 2005: 320) ta se tvrdnja relativizira te se kaže da iste riječi (ili skupovi riječi) ne služe načelno i kao vezna sredstva nezavisnosloženih i kao vezna sredstva zavisnosloženih rečenica. (podcrtale autorice).

- jednorječni su veznici u nezavisnosloženim rečenicama (u pravilu) veznici po vrsti riječi¹²
- veznici ne pripadaju nijednoj surečenici.

Neki se veznici pojavljuju i u nezavisnosloženim i u zavisnosloženim rečenicama¹³, npr. veznik *dok* kao veznik nezavisnosloženih rečenica navode Brabec Hraste i Živković, Raguž, Barić i dr., Katičić, i Pavešić. Brabec, Hraste i Živković (1970: 21) pišu: „U suprotnim rečenicama stoje i neki veznici koji se inače uzimaju u zavisnim rečenicama: *Providur htjede svrnuti na cestu, kad mađarac stade kao ⚡kopān. Neradnika nē volīmo, dok marljive drugove pohvaljujemo.*”¹⁴ Prvi je primjer upitan; *kad* je u toj rečenici pojačajna čestica kojom se izriče neočekivanost događaja, a ne veznik te je stoga i prva rečenica koju navode Brabec, Hraste i Živković surečenični niz, bezveznička nezavisnosložena rečenica.

Sve novije hrvatske gramatike kao vrste nezavisnosloženih rečenica navode sastavne, rastavne i suprotne rečenice. Neke od njih u tu podjelu uključuju i zaključne i isključne/izuzetne rečenice (Katičić 2002, Barić i dr. 1997, Težak i Babić 2004, Brabec, Hraste Živković 1970, Raguž 1997, Maretić 1963), a Katičić (2002) i Barić i dr. (1997) navode i šestu vrstu nezavisnosloženih rečenica: objasnidbene rečenice. Silić i Pranjković u svojoj gramatici uvode i podvrstu suprotnih rečenica koju nazivaju *gradacijske rečenice* (vidi točku 3.4.6.).

zaključne i isključne rečenice. Prva gramatika koja u podjelu nezavisnosloženih rečenica ne uvodi zaključne i isključne rečenice Silićeva je i Pranjkovićeva gramatika objavljena 2005., ali već Raguž (1997: 386), koji nezavisnosložene vezničke rečenice dijeli na sastavne, rastavne, suprotne, isključne i zaključne, donosi napomenu: „Samo oko prve tri vrste rečenica postoji opća sloga da su to nezavisno slo-

¹² U pregledanim se gramatikama često uobičajeni popis veznika nezavisnosloženih rečenica dopunjuje prilozima i česticama. Tako se među sastavnim veznicima navode *takoder; čak, zatim, potom* (Raguž), *ipak, međutim, otkud* (Raguž i Katičić) među suprotnim veznicima itd. To je u suprotnosti s tvrdnjom da se u nezavisnosloženim rečenicama u pravilu pojavljuju veznici koji su veznici i po vrsti riječi, ali proizlazi iz činjenice da je riječ o gramatikama koje u vrste dijele i rečenične nizove te se rečeničnim nizovima smatraju i rečenična i tekstna ustrojstva te se kao veznici donose i rečenični i tekstni konektori. Naziv *rečenični niz* Katičić te Barić i dr. upotrebljavaju i kako bi označili i bezvezničku nezavisnosloženu rečenicu i niz rečenica povezanih konektorima (u tim gramatika: *vezničkim prilozima*, koji su izrazno jednaki ili veznicima ili rečeničnim prilozima u bezvezničkoj rečenici). O nazivu *rečenični niz* vidi točku 3.4.8.).

¹³ Moguće je na pojavu da se rijetki veznici pojavljuju i u nezavisnosloženim i u zavisnosloženim rečenicama gledati na dva načina:

1. isti veznik veznik je i nezavisnosloženih i zavisnosloženih rečenica
2. nije riječ o istome vezniku, nego o dva izrazno jednaka veznika, odnosno npr. o dva veznika *dok*, od kojih je jedan veznik nezavisnosložene suprotne rečenice, a drugi veznik zavisnosloženih vremenskih i uzročnih rečenica, odnosno riječ je o homonimnim veznicima.

410 ¹⁴ *Kad* i *kadli* kao veznike nezavisnosloženih rečenica navode i Barić i dr. (1997: 463)

žene rečenice povezane veznicima (*sastavne, rastavne, suprotne*). U sve te tri vrste rečenice veznici ne pripadaju nijednoj od rečenica koje oni povezuju i u sve tri vrste i s lijeve i s desne strane veznika rečenice pripadaju toj vrsti rečenica (*sastavnoj, suprotnoj, rastavnoj*). Dvije posljednje vrste rečenica (*zaključne, isključne*) mnogi ne ubrajaju u skupinu rečenica s veznicima, jer vezničke riječi, zapravo prilozni, pripadaju drugoj rečenici, u kojoj je veznik. U tako povezanim rečenicama (*isključnicima i zaključnicima*) samo su druge rečenice (iza veznika) isključne ili zaključne.¹⁵

Hudeček i Mihaljević u drugome izdanju *Hrvatske školske gramatike* (2019) također iz podjele nezavisnosloženih rečenica isključuju zaključne i isključne rečenice. Kako je riječ o školskoj gramatici te s obzirom na to da se u udžbenicima još uvijek nalazi podjela nezavisnosloženih rečenica koja uključuje zaključne i isključne rečenice, u gramatiku je uključeno i opširno objašnjenje zašto te rečenice nisu vrsta vezničkih nezavisnosloženih rečenica te njihova gramatičkoga statusa. Argumenti koji se navode za isključivanje zaključnih i isključnih rečenica iz nezavisnosloženih rečenica su (Hudeček i Mihaljević 2019: 191):

- surečenice u njima u određenoj mjeri ovise jedna o drugoj: u zaključnim se rečenicama druga surečenica odnosi prema prvoj kao zaključak, a u isključnim druga surečenica isključuje dio sadržaja prve surečenice
- za razliku od sastavnih, rastavnih i suprotnih rečenica u zaključnim i isključnim rečenicama vezna sredstva ne nalaze se između surečenica; surečenice u njima mogu zamijeniti mjesta, ali samo: 1. ako se veznik izostavi (*Ne znam riješiti ovaj zadatak, stoga trebam pomoć. > Trebam pomoć, ne znam riješiti ovaj zadatak.*), 2. ako se veznik prebaci zajedno s drugom surečenicom, (*Sve sam naučila, samo još ponavljam matematiku. > Samo još ponavljam matematiku, sve sam naučila.*); osim toga veznik se može uvrstiti na različita mjesta u drugu surečenicu (*Već ručala, dakle neće ručati s nama. > Već ručala, neće, dakle, ručati s nama*); navedeno je u protuslovlju s načelom da veznik u nezavisnosloženoj rečenici ne pripada nijednoj od surečenica.

Ti argumenti pokazuju da rečenice zaključnoga i isključnoga značenja, koje se u nekim gramatikama svrstavaju među nezavisnosložene vezničke rečenice i nazivaju zaključnim ili isključnim/izuzetnim rečenicama, nisu nezavisnosložene vezničke rečenice. Zaključne i isključne rečenice (osim rečenica sa složenim veznicima *samo što, jedino što* i *tek što*) surečenični su nizovi (u kojima su *dakle, zato, stoga, samo* i *jedino* rečenični konektori), a rečenice sa složenim veznicima *samo što, jedino što* i *tek što* zavisnosložene su isključne ili eksceptivne/ekskluzivne rečenice¹⁶ (vidi toč-

¹⁵ Ova je tvrdnja i terminološki zanimljiva jer se nazivi *isključna rečenica* i *zaključna rečenica* odnose na rečenice (što je logično jer se cijelom rečenicom izražava zaključni ili isključni odnos), a Raguž ovdje zapravo govori o zaključnoj i isključnoj surečenici.

¹⁶ Više u Vukojević i Hudeček (2006), Pranjčević (2019: 662–664).

ku 3.4.7.). Izvrsno objašnjenje statusa tih rečenica koje ih konačno i u potpunosti definira donose Belaj i Tanacković Faletar upozoravajući ne samo na formalnu ne-usuglašenost kriterija razvrstavanja veznih sredstava na kojima se temelji podjela koordinacijskih konstrukcija koja uključuje zaključne i isključne rečenice, nego i na uočljivu smisaonu povezanost zaključnih rečenica sa sastavnim konstrukcijama, a isključnih rečenica sa suprotnima te zaključuju: „Budući da vezna sredstva kojima se takve složene strukture povezuju, a kao što su *dakle, stoga, samo i jedino*, uopće nisu veznici, nego čestice koje funkcioniraju kao vezna sredstva na tekstnoj razini, odnosno riječ je o zaključnim i isključnim konektorima, njima povezane složene konstrukcije smatramo implicitno koordiniranim, tj. jukstaponiranim koordinacijskim strukturama – zaključne podvrstom implicitno koordiniranih sastavnih rečenica, a isključne podvrstom implicitno koordiniranih suprotnih rečenica.” (Belaj i Tanacković Faletar 2020: 27).

objasnidbene rečenice. Objasnidbene rečenice kao vrstu nezavisnosloženih rečenica navode samo Katičić (2002) i Barić i dr. (1997). Katičić ih definira kao nezavisnosložene rečenice u kojima su veznici „veznički prilozi objašnjenja *jer* i *ta*, a starinsko je i stilski silno obilježeno *bo*.” (Katičić 2002: 171), a slično je i u Barić i dr. (1997: 465): „Objasnidbene rečenice su takve rečenice u kojima se sadržajem jednoga ustrojstva objašnjava sadržaj drugoga ustrojstva. Objasnidbeni su prilozi *jer* i *ta* i stilski snažno obilježeno starinsko (*jer*)*bo*.” Primjeri koje te gramatike navode pokazuju da je riječ o rečenicama s rečeničnim i tekstnim konektorima (koje te gramatike nazivaju vezničkim prilozima). U tim se dvjema gramatikama i bezvezničke nezavisnosložene rečenice dijele na vrste kao i vezničke, pa je posljedica toga pojavljivanje u njima šeste vrste nezavisnosloženih rečenica, objasnidbenih, koje su uvijek bezvezničke. U sintaktičkome je nazivlju naziv *objasnidbena rečenica* višeznačan.¹⁷

Pri podjeli rečenica u vrste često se semantički kriterij miješa sa sintaktičkim. O tome da katkad nije jasno ni to pripada li rečenica nezavisnosloženima ili zavisnosloženima¹⁸ (ta je dvojba u pravilu povezana s elementom (veznikom/česticom)

¹⁷ Naziv *objasnidbene rečenice*, koji Katičić 2002. i Barić i dr. 1997. upotrebljavaju za šestu vrstu nezavisnosloženih rečenica, višeznačan je naziv (čak i u istome priručniku) te se u hrvatskim gramatikama upotrebljava u ovim značenjima:

- 1. nerestriktivne rečenice (Katičić, Raguž, Barić i dr.)
  - 2. izrične rečenice (Raguž, Katičić)
  - 3. vrsta bezvezničkih sastavnih rečenica (Silić i Pranjković)
  - 4. šesta vrsta nezavisnosloženih rečenica (Katičić, Barić i dr.)
- (Hudeček i Mihaljević 2019: 464).

¹⁸ Ta je dvojba izvrsno objašnjena u trećoj knjizi *Kognitivne gramatike* Branimira Belaja i Gorana Tanackovića Faletara, u kojoj se već u uvodu kaže: „No već na samome početku važno je naglasiti da koordinaciju i subordinaciju ovdje nećemo pokušati opisati kao kategorije među kojima ne postoje nikakve dodirne točke, a što je čest slučaj u okvirima gramatičkih pristupa koji se, težeći u opisu jasnim definicijama i njihovu još jasnijem razgraničavanju, prvenstveno zadržavaju na opisu formalnih značajki složenorečeničnih ustrojstava. Nasuprot tomu, u skladu s metodologijom kognitivne gramatike,

da u složenome vezniku, vidi točku 3.3.) te o mnogim dvojbama povezanima s tim kojoj vrsti rečenica rečenice pojedinoga tipa pripadaju vidi više u Hudeček i Mihaljević (2019), Pranjković (2008), Hudeček i Vukojević (2006. i 2010), Vukojević (2008), Palić (2018), Kovačević (2006) itd.

Nezavisnosložene rečenice s nekim veznicima različito se svrstavaju u različitim gramatikama. U daljnjemu tekstu izlažu se problemi povezani s nekim veznicima koji se odnose na:

1. nedovoljno razlikovanje sintakse i semantike (*a, ali, pa; ne samo... nego/već i*)
2. problem razgraničenja koordinacije i subordinacije, u pravilu povezan s prisutnošću riječi (čestice/veznika) *da* ili **što** (*ne samo da... nego/već (i), bilo(da)... bilo (da), da bi*), (*a*) *kamoli/nekamoli da* ili **što** (*ne samo što... nego/već (i), jedino što, samo što, tek što*).

3.2. Vrsta i značenje nezavisnosložene rečenice

Pitanje je na koje pregledane gramatike ne daju jednoznačan odgovor dijele li se u vrste samo vezničke rečenice ili i vezničke i bezvezničke rečenice, odnosno odnose li se nazivi *sastavna, rastavna, suprotna rečenica* (također i *zaključna i isključna*) samo na vezničke ili i na bezvezničke rečenice. U Silićevoj i Pranjkovićevoj gramatici i bezvezničke se rečenice, kao i vezničke, dijele na sastavne, rastavne i suprotne: „Implicitne nezavisnosložene rečenice mogu, kao i eksplicitne, biti sastavne, suprotne i rastavne. One se od eksplicitnih nezavisnosloženih rečenica razlikuju po tome što im surečenice nisu povezane veznikom (konjunktorem).” Silić i Pranjković (2005: 327)¹⁹, ali u tablici u kojoj se nalazi podjela nezavisnosloženih rečenica (2005: 328) nazivi *sastavna, rastavna i suprotna rečenica* pridružuju se samo vezničkim rečenicama. I u Katičić (2002), Barić i dr. (1977) te Raguž (1997) vrste rečenica uključuju i vezničke i bezvezničke rečenice, a naziv *rečenični niz* odnosi se u tim gramatikama i na nezavisnosložena bezveznička rečenična ustrojstva (surečenični niz) i na konektorima povezane rečenice.

---

odnos koordinacije i subordinacije promatrat će se kao kontinuum na čijim krajnjim točkama stoje prototipne koordinirane, odnosno subordinirane rečenične konstrukcije sa svim relevantnim i uočljivim strukturnim obilježjima koja ih čine zasebnim gramatičkim kategorijama. No između tih krajnjih točaka ponekad će se, umjesto primjera složenih rečenica koje ne ostavljaju mjesta za različite interpretacije, s jasnim kategorijalnim obilježjima i čvrstim granicama između njih, pojavljivati “problematični” primjeri koji posjeduju pojedina obilježja obiju navedenih kategorija ili pak oni kojima neka obilježja kategorijalnih prototipova nedostaju, “nastanjujući” područje gramatičkoga opisa bez na prvi pogled uočljivih i jasnih granica.” (Belaj i Tanacković Faletar 2020: 15–16).

¹⁹ Implicitne zavisnosložene rečenice Silić i Pranjković ne povezuju ni s jednom vrstom rečenica (2005: 329), nego ih dijele na rečenice s izjavnim riječima (*Dobro ste rekli: sada je već kasno.*) i na rečenice s upućivačkim (foričnim) riječima (*To je baš ono: nikomu se nije onamo išlo.*).

U ostalim se gramatikama bezvezničke nezavisnosložene rečenice ne dijele na sastavne, rastavne i suprotne. Hudeček i Mihaljević nazive *sastavna*, *rastavna* i *suprotna rečenica* upotrebljavaju za rečenice s ekspliciranim veznikom, a u slučaju bezvezničkoga povezivanja govore o sastavnome, rastavnome i suprotnome značenju bezvezničkih nezavisnosloženih rečenica. (Hudeček i Mihaljević 2019: 195).²⁰

U prilog tomu da bezvezničke nezavisnosložene rečenice ne treba dijeliti na vrste, nego ih opisivati samo s obzirom na njihovo značenje govori i to što je kriterij za svrstavanje takve rečenice u određenu vrstu očito (i) mogućnost rekonstrukcije veznika koji bi se u njima nalazio da je riječ o vezničkim rečenicama. Međutim, neke se rečenice mogu preoblikovati u različite vrste rečenica: *Pozdravila sam ga, mahnuo mi je.* > *Pozdravila sam ga, a on mi je mahnuo.*, *Pozdravila sam ga i on mi je mahnuo.* / *te mi je on mahnuo.* / *pa mi je on mahnuo.*, pa čak (ovisno o kontekstu) i *Pozdravila sam ga jer mi je mahnuo.* / *Budući da sam ga pozdravila, mahnuo mi je.* Očito je jedino da se rečenica može preoblikovati i u nezavisnosloženu (i sastavnu i suprotnu) i u zavisnosloženu rečenicu te se temeljem pravila danoga u Silić i Pranjковиć (2005: 321), prema kojemu se bezveznička rečenica koja se može interpretirati i kao nezavisnosložena i kao zavisnosložena smatra nezavisnosloženom, ta rečenica smatra nezavisnosloženom. U gornjemu primjeru vidimo da se i bezvezničke nezavisnosložene rečenice mogu odrediti kao rečenice koje pripadaju različitim vrstama nezavisnosloženih bezvezničkih rečenica, da podjela koju je jednostavno donijeti na nekoliko prototipnih slučajeva često u praksi ne daje odgovor na pitanje o kakvoj je vrsti bezvezničkih nezavisnosloženih rečenica riječ.

Nedovoljno razlikovanje sintaktičkoga ustroja i značenja rečenice kad je riječ o određivanju njezine vrste može se primijetiti i u još nekim formulacijama danim u pregledanome korpusu. Često se rečenice nekritički svrstavaju u određenu vrstu nezavisnosloženih rečenica i temeljem toga stoji li ispred veznika zarez (npr. kad je riječ o veznicima *pa*, *a*, *ali*, *ne samo... nego/već (i)*), ali se npr. nikad ne dovodi u pitanje da je rečenica s veznikom *pa* kojom se izriče uzročno – posljedični odnos sastavna rečenica iako se u tome slučaju ispred *pa* piše zarez. Donosimo nekoliko primjera veznika nezavisnosloženih rečenica koji se u gramatikama različito tumače.

²⁰ Formulacije poput: „Suprotnim implicitnim rečenicama svojstvena je suprotstavljenost i nepodudarnost među surečenicama. S obzirom na značenjski status među klauzama mogu se razlikovati: – suprotne rečenice u užem smislu, npr. *Brat studira pravo, sestra medicinu*; – isključne rečenice, npr. *Svi su došli, on je opet kasnio*; – dopusne rečenice, npr. *Poduzeli smo sve što smo mogli, bilo je uzalud.*” (Silić i Pranjковиć 2005: 328) mogu zbunjivati. Iako je jasno da se tu izrazi *isključna rečenica* ili *dopusna rečenica* ne upotrebljava u značenju ‘vrsta rečenice’, nego u značenju ‘rečenica kojom se izražava isključivanje dijela sadržaja’ odnosno ‘rečenica kojom se izriče dopusni odnos, dopuštanje’, **to jest u značenju koje se odnosi na značenje rečenice**, a ne na njezinu vrstu, nazive u stručnome kontekstu treba upotrebljavati samo u njihovu u struci definiranom značenju, a ne u opisnome ili općemu značenju. Stoga bi rečenice u gornjemu primjeru trebalo zvati (su)rečeničnim nizom (užega) suprotnoga značenja, isključnoga značenja ili uvjetnoga značenja, a ne suprotnim rečenicama u užemu smislu, isključnim i dopusnim rečenicama.

pa. *Pa* se u svim gramatikama nalazi u popisu sastavnih veznika, ali se iz teksta „Neki veznici imaju u različitim rečenicama različita značenja: *Naši su borci bili bez oružja, pa nisu klonuli*. Sjećamo se da je *pa* sastavni veznik, ali iz toga primjera vidimo da može biti i suprotni. Biti bez oružja – ne klonuti, svakako su suprotnosti.” (Brabec, Hraste i Živković 1970: 201, podcrtale autorice) može zaključiti da je *pa* i suprotni veznik jer se tako izriječom kaže. Spomenutom rečenicom izriče se suprotnost, ali njome bi se izricala suprotnost i da nema veznika: *Naši su borci bili bez oružja, nisu klonuli.*, i da se na mjestu veznika *pa* nalazi veznik *i*: *Naši su borci bili bez oružja i nisu klonuli*. Stoga nije riječ o suprotnome vezniku, nego o sastavnome vezniku koji može imati i suprotno značenje, odnosno koji se pojavljuju i u sastavnim rečenicama kojima se izriče suprotnost. Sastavnim se rečenicama s veznikom *pa* (kao i s ostalim sastavnim veznici) izriču i različiti drugi odnosi, primjerice prijevremenost – poslijevremenost, uzrok – posljedica, odnosno osim sastavnoga u užemu smislu, sastavno-suprotnoga (kao u navedenome primjeru) one mogu imati i uzročno-posljedično značenje i značenje vremenskoga slijeda. Ispred *pa* koji se nalazi u rečenicama sastavno-suprotnoga značenja piše se zarez, ali već smo napomenuli da to nije pokazatelj da je riječ o kakvoj drugoj vrsti rečenica.

a i **ali**. Slično tomu, *a* i *ali* sve gramatike određuju kao suprotne veznike, ali u nekima se od njih oni spominju i u poglavljima o sastavnim rečenicama (Brabec, Hraste i Živković 1970: 201). Riječ je o suprotnim rečenicama sastavnoga značenja, a ne o sastavnim rečenicama ni o sastavnome vezniku *a* i *ali*. *A* je suprotni veznik koji može imati sastavno značenje, ali nije time sastavni veznik.

ne samo... nego/već (i). U hrvatskim se gramatikama *ne samo ... nego/već (i)* određuju kao veznici sastavnih i suprotnih rečenica. Katičić i Barić i dr. rečenice s tim veznikom smatraju sastavnima, Raguž suprotnima, a to čine i Hudeček i Mihajević napominjući da one mogu imati sastavno ili suprotno značenje. Za razliku od prije spomenutih rečenica s veznici *pa*, *a* i *ali*, čije se ustrojstvo ne mijenja ovisno o tome jesu li sastavnoga ili suprotnoga značenja, rečenice s veznikom *ne samo... nego/već (i)* imaju, ovisno o tome je li im značenje sastavno ili suprotno, i drukčiji sintaktički ustroj: kad im je značenje sastavno, obje su surečenice ili niječne ili jesne, a kad je suprotno, prva je surečenica jesna, a druga niječna.²¹ Silić i Pranjković veznik *ne samo... nego/već (i)* navode među veznici suprotnih gradacijskih rečenica.²² Ostale gramatike na navode izriječom taj složeni veznik, navode samo *nego* i *već* kao suprotne veznike. Smatramo da treba prihvatiti model koji donosi Pranjković te sve rečenice s veznikom *ne samo ... nego/već (i)*, barem za potrebe

²¹ O rečenicama s veznici *ne samo (da/što)... nego/već (i)* vidi opširnije u Hudeček i Vukojević 2006.

²² O gradacijskim rečenicama vidi i Pranjković 2002.

školskih gramatike, smatrati veznicima posebnoga tipa suprotnih rečenica – gradacijskim rečenicama.

1. *tablica*: Podjela rečenica s veznikom *ne samo... nego/već (i)* u hrvatskim gramatikama

sastavne	suprotne	suprotne gradacijske
Katičić Barić i dr.	Raguž Hudeček i Mihaljević	Silić i Pranjković

U gramatikama se u pravilu ne navode veznici *ne samo da... nego/već (i)* i *ne samo što... nego/već (i)* te spadaju među veznike rečenica nedefiniranoga statusa. Prvomu od njih s nekim je ostalim takvim veznicima zajedničko da sadržava *da* koje izmiče opisu te riječi (čestice ili veznika) u sintaksi i suvremenome rječniku, npr. *bilo da... bilo da, (a) kamoli da*.

3.3. Razgraničenje koordinacije i subordinacije: *da/što* u složenim veznicima

Neki se veznici nezavisnosloženih rečenica mogu pojaviti i s elementom *da/što* u svojem sastavu. To su veznici *ne samo da... nego (i)* i *ne samo što... nego (i), bilo da... bilo da / ili, (a) kamoli/nekvoli da*. Status elementa *da* i **što** u tim veznicima zahtijeva dodatna istraživanja, ali se sa sigurnošću može kazati da rečenice se tim veznicima ne pripadaju zavisnosloženim rečenicama unatoč prisutnosti elementa *da* i **što** u složenome vezniku, koji su u pravilu pokazatelji (osobito **što**) da je riječ o veznicima zavisnosloženih rečenica.

ne samo da/što... nego/već (i). Pitanje je kojim rečenicama pripadaju veznici *ne samo da... nego (i)* i *ne samo što... nego (i)* i je li riječ o subordinacijskim veznicima ili su i ti veznici suprotni (gradacijski) veznici. Ako je riječ o veznicima zavisnosloženih rečenica, postavlja se pitanje kojoj vrsti pripadaju rečenice u kojima se pojavljuju, a ako je riječ o veznicima nezavisnosloženih rečenica, pitanje je što su u njima *da* i **što**. Hudeček i Vukojević (2006: 133) pokušavaju objasniti status *da* ili **što** koji se pojavljuju u tome vezniku; smatraju da, kad je riječ o *ne samo što... nego (i)* nije riječ o istoj jedinici na temelju koje *jedino što, tek što* i *samo što* smatraju veznicima zavisnosloženih rečenica te to objašnjavaju ovako: „Iako bi se na prvi pogled moglo misliti da bi se po analogiji s razlikovanjem isključnih i eksceptivnih rečenica moglo govoriti o nezavisnosloženim i zavisnosloženim korelativnim *ne samo... nego/već i i ne samo da/što... nego/već i* ustrojstvima, ipak nije tako. Što su *da* i **što** u tim ustrojstvima? *Da* je u takvim ustrojstvima moguće tumačiti kao suprotni veznik, točnije suprotni gradacijski veznik. (...) *Da* kao suprotni veznik dobro je potvrđen u Akademijinu rječniku (...) Pod natuknicom *da* (str. 192) stoji također i ovo: „*da* stoji bez potrebe i za riječima *ne samo (takmo)*” te dalje u obradbi (str. 209) „*da* može imati

uza se drugih riječi koje mu dodaju svoje značenje". Dalje se te riječi nabrajaju, pa se tako (str. 212, točka 37.) spominju i *samo, istom (ištom, isto, listo, listor), tek (teke)*.
Da u poglavlju o suprotnim rečenicama spominju Brabec, Hraste i Živković (1970: 264): „Suprotnost ne valja izricati veznikom *da*. Npr.: U vrijeme slobode izopačiše se, da se poslije poprave. Čovjek je spasao dvoje djece, da bi sam podlegao opeklinama. (...)”. O suprotnome *da* pišu mnogi autori kao o vezniku potvrđenu u starijim hrvatskim i hrvatskokockvenoslavenskim tekstovima (Musić 1900; Mihaljević 2004; Štrkalj Despot 2011), ali smatra se da veznik *da* u standardnome jeziku ne dolazi u službi tipičnoga sastavnoga ni suprotnoga veznika. (Pranjkić 2008: 506).

Dalje Hudeček i Vukojević iznose pretpostavku da se *što* u složenome vezniku *ne samo što... nego/već (i)* možda može objasniti činjenicom da je u mnogim (zavisnosloženim) rečenicama veznik *što* zamjenjiv veznikom *da*. Zaključuju (2006: 132–133) da „Bez obzira na njihovo podrijetlo i značenje *da* i *što* u tim ustrojstvima nisu subordinatori (o njima bi se kao o subordinatorima moglo možda razmišljati samo u izričnome kontekstu) te su, prema tomu, složeni veznici s česticama *da* i *što*, tj. složeni veznici *ne samo da... nego/već (i)* i *ne samo što... nego/već (i)*, udvojeni koordinacijski veznici.” Taj tip rečenica još uvijek nije jasno definiran i ne nalazi svoje mjesto u gramatikama, te je pitanje što su *da* i *što* u toj vrsti rečenica još uvijek otvoreno, ali smatramo da su *ne samo da/što... nego/već (i)*, *ne samo... nego/već (i)* suprotni gradacijski veznici, ponajprije temeljem činjenice da se pojavljuju u rečenicama istoga sintaktičkoga ustroja kao i veznik *ne samo... nego/već (i)* te da za njih vrijede ista sintaktička ograničenja pri izricanju sastavnoga i suprotnoga značenja.

bilo da... bilo da. Pavešić (1971: 388) navodi *bilo* kao rastavni veznik, ali zapravo je uvijek riječ o udvojenome vezniku *bilo... bilo* ili *bilo... ili*. Kao udvojeni rastavni veznik navodi ga Raguž (1997: 300) kao sinoniman s *ili... ili*. Spominje i mogućnost *bilo... ili*. Ostale ga gramatike ne spominju. Pojavljuje se i kao udvojeni veznik *bilo da... bilo da* ili kao *bilo da* s obvezatnim *ili* u drugoj surečenici. Iscrpan pregled promišljanja o vezniku *bilo... bilo* i *bilo da... bilo da* donosi Ismail Palić (2018)²³, koji zaključuje da je u obama slučajevima riječ o veznicima koji se pojavljuju u posebnome tipu višestruko složenih rečenica (s najmanje dvjema zavisnim surečenicama koje stoje u rastavnome odnosu) te surečenice u tome tipu rečenica naziva *alternativnim bezuvjetnim klauzama* i smatra da su rečenice s veznicima *bilo...bilo* i *bilo da... bilo da* posebna vrsta uvjetnih rečenica kojima se izriče da će se radnja ostvariti u svakoj od ponuđenih mogućnosti (a njih su najmanje dvije, svaka izražena u posebnoj surečenici koje su uzajamno u rastavnome odnosu). *Bilo (da)... bilo (da)* i *bilo (da)... ili* rastavni su udvojeni veznici koji se pojavljuju u rastavnoj rečenici samo ako je uklopljena u uvjetnu rečenicu. Kao i u slučaju veznika *ne samo da/što... nego/već (i)*, *da* u udvojenomu vezniku *bilo da... bilo da* nije subordinator, nego su i rečenice

²³ O vezniku *bilo (da)... bilo (da)* vidi i Progovac (1990) te Pranjkić (2016).

Doći će bilo htio, bilo ne htio. i rečenica Doći će bilo da hoće, bilo da neće. istoga sintaktičkoga tipa, odnosno u obama je slučajevima riječ o nesamostalnoj rastavnoj rečenici, odnosno o rečenici koja se kao nižestupanjska nezavisnosložena rečenica pojavljuje isključivo unutar zavisnosložene rečenice, odnosno uvjetne rečenice kojom se izriče da će se radnja ostvariti bez obzira na okolnosti. I dalje je otvoreno pitanje što je *da* u ovome udvojenom rastavnom vezniku.

(a) kamoli da, (a) nekmoli da. *Kamoli i nekmoli* Težak-Babić, Barić i dr., Katičić i Raguz navode kao veznike suprotnih rečenica, a kao složene veznike suprotnih rečenica Raguz i Pranjković imaju *a komoli, a nekmoli* (Pranjković kao veznik gradacijskih rečenica). Florschütz, Težak-Babić i Brabec-Hraste-Živković imaju *a kamoli* i *a nekmoli* kao veznike usporedbenih rečenica (Brabec, Hraste i Živković i samo *kamoli, nekmoli*). Ne spominju u gramatikama *a kamoli/nekmoli da* ni *a kamo da* (*Nema ni završenu srednju školu, a kamoli da zna nešto o ljudima iz vlade. Ovdje nitko i ne razmišlja, a nekmoli da bi što poduzeo. Oni kapitalni problem ni ne vide, a kamo da ga pokušavaju riješiti.*).

Da u *a kamoli da, a nekmoli da* i *a kamo da* usporediv je s *da* u veznicima *bilo da... bilo da te ne samo da... nego/već (i)*. On nije pokazatelj subordinacije i rečenice sa spomenutim veznicima iste su vrste kao i kad u njima nema *da*. O njegovu podrijetlu u tim veznicima i o tome kako ga odrediti kao vrstu riječi treba provesti iscrpnija istraživanja.

Nekim se veznicima izriču značenja bliska temeljnim značenjima nezavisnosloženih rečenica, pa su rečenice s tim veznicima, iako je neupitno iz njihova sintaktičkoga ustroja da je riječ o zavisnosloženim rečenicama, u većini suvremenih gramatika još uvijek nedefiniranoga statusa. To su u prvome redu rečenice s veznicima *da bi* i *samo što, jedino što*, o kojima smo u ovome radu već pisali²⁴ i objasnili zašto je riječ o zavisnosloženim isključnim rečenicama, pa ćemo ovdje reći samo nešto o vezniku *da* uz obvezatan kondicional u zavisnoj surečenici.

da + kondicional. Veznik *da* uz obvezatan kondicional također otvara pitanje konjunktorskoga potencijala veznika *da* u standardnome jeziku (Pranjković 2008: 506). O vezniku *da* uz koji je obvezatan kondicional, a izriče se suprotnost / neočekivan ishod onoga o čemu je riječ u osnovnoj surečenici, opširnije su pisali Pranjković (2008) te Hudeček i Vukojević (2010). Za rečenicu *Puno je pričao, prijeto, da bi zatim naglo nestao*. Pranjković (2008: 507) piše: „Ta je rečenica strukturno i značenjski više nego bliska (sastavnoj) rečenici *Puno je pričao, prijeto pa/te bi zatim naglo nestao.*, ali isto tako i (suprotnoj) rečenici *Puno je pričao, prijeto, a zatim bi naglo nestao.*” te kaže kako je *da* tu u službi „svojevrsnoga suprotno-sastavnog veznika,

²⁴ Iscrpnije o zavisnosloženim rečenicama sa spomenutim veznicima vidi i u Pranjković (2019: 662–664).

za koju (službu) i Musić tvrdi da je za koordinirano *da* nekad bila tipična. I za takvo bi se *da* međutim moglo ustvrditi da je negdje između konjunktora i subjunktora, sudeći bar prema tome da uza nj redovito dolazi kondicional, koji cijelu takvu konstrukciju čini na neki način tipiziranom.”²⁵ Hudeček i Vukojević (2010) smatraju da su rečenice opisanoga tipa zavisnosložene rečenice za koje predlažu naziv *suprotne rečenice*.²⁶ Taj naziv nije posve prikladan jer je naziv *suprotne rečenice* općeprihvaćeni naziv za određenu vrstu nezavisnosloženih rečenica te smatramo da bi bolji bio dulji i opisni ali drukčiji naziv, npr. *rečenice neočekivanoga ishoda*, koji bi jasno razlučivao tu vrstu zavisnosloženih rečenica od vrste nezavisnosloženih rečenica, suprotnih rečenica. Rečenice te vrste ne navode se u suvremenim gramatikama, a spominju se samo u normativnim napomenama kao rečenice koje ne treba upotrebljavati u standardnome jeziku s objašnjenjem da veznikom *da* ne treba izricati suprotnost. Međutim, sintaktički ustroj tih rečenica (u prvome redu obvezatnost kondicionala u drugoj surečenici) jasno govori u prilog tomu da je riječ o zavisnosloženim rečenicama koje bi svoje mjesto trebale naći u hrvatskim gramatikama.

U 2. tablici donose se veznici u vezi o kojima su se vodile (ili se još uvijek vode) polemike o tome kakvim, zavisnosloženim ili nezavisnosloženim rečenicama pripadaju te se navode veznici koji prema našem mišljenju, bez obzira na prisutnost elementa *da/što* povezuju surečenice nezavisnosloženih rečenica te oni koji su pokazatelji subordinacije, odnosno koji se pojavljuju u zavisnosloženim rečenicama.

2. tablica: *Da/što* u složenim veznicima

veznici nezavisnosloženih rečenica	veznici zavisnosloženih rečenica
ne samo <i>da/što...</i> nego/ <i>već</i> (i) bilo <i>da...</i> bilo <i>da</i> / ili (a) <i>kamoli/nekvoli da</i>	<i>da</i> + kondicional jedino <i>što</i> samo <i>što</i> tek <i>što</i>

3.4. Sinonimija i višeznačnost u nazivlju nezavisnosložene rečenice

3.4.1. *Nezavisno složene / nezavisnosložene rečenice*

U hrvatskim se gramatikama za složene rečenice nastale povezivanjem upotrebljavaju nazivi prikazani u 3. tablici.

²⁵ Primjer iz Brabec, Hraste i Živković (1970: 201) pokazuje da je ta struktura moguća i bez kondicionala: *U vrijeme slobode izopačiše se, da se poslije poprave.*

²⁶ Kao i *da bi* i veznik *bez da* spominje se u gramatikama i jezičnim priručnicima samo kako bi se upozorilo na to da ga ne treba upotrebljavati u rečenicama suprotnoga značenja jer je riječ o kalku iz njemačkoga te da ga u njima treba zamijeniti suprotnim veznikom *a*, ali se ne kaže kakvoj vrsti rečenica s tim (substandardnim, ali potvrđenim) veznikom pripada. U njemačkim gramatikama veznik *ohne dass* veznik je načinskih rečenica.

3. tablica: Nazivi za rečenice nastale povezivanjem

nezavisno složena rečenica	nezavisnosložena rečenica	usporodno složena rečenica
Babukić; Brabec, Hraste i Živković; Pavešić; Težak i Babić; Barić i dr.; Katičić; Raguž; Ham	Silić i Pranjaković; Hudeček i Mihaljević	Brabec, Hraste i Živković ²⁷

U radu Hudeček i Mihaljević (2019) usporediv se terminološki problem objašnjava na primjeru *zavisno složena rečenica* i *zavisnosložena rečenica*. U skladu sa zaključkom „Riječ *zavisnosloženi* piše se kao jedna riječ temeljem pravopisnoga pravila da se kao jedna riječ pišu dvije sastavnice koje označuju jedan pojam i imaju jedan naglasak, a koje su povezane spojnikom -o- ili nastale srastanjem.,” prednost treba dati i nazivu *nezavisnosložena rečenica* (u kojemu je pridjev tvoren prefiksacijom od pridjeva *zavisnosložen*) pred nazivom *nezavisno složena rečenica*. U prilog tomu govore pravopisi Matice hrvatske i Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje, u kojima se nalazi natuknica *zavisnosložen* i *nezavisnosložen*. Naziv *usporodno složena rečenica* nalazi se samo u Brabec, Hraste i Živković (1970). Na temelju terminoloških načela²⁸ da potvrđeniji naziv ima prednost pred manje potvrđenim te da prednost ima naziv koji bolje odražava mjesto pojma u pojmovnome sustavu prednost se daje češćemu dobro tvorenomu nazivu *nezavisnosložena rečenica*.

3.4.2. Nazivi postupaka kojima nastaju (nezavisno)složene rečenice

Definicije nezavisnosloženih rečenica u pregledanim su izvorima uglavnom sukladne i svode se na opis kako te rečenice nastaju. U 4. tablici vidi se i terminološka neusuglašenost oko toga kako se naziva postupak kojim nastaju zavisne rečenice općenito te postupci kojima nastaju nezavisnosložene i zavisnosložene rečenice. Neke gramatike izdvajaju nizanje kao poseban postupak kojim nastaju bezvezničke nezavisnosložene rečenice, a neke ga gramatike ne navode.

4. tablica: Nazivi postupaka kojim nastaju složene, nezavisnosložene te zavisnosložene rečenice

	složene rečenice	nezavisnosložene rečenice	zavisnosložene rečenica
BŽH	vezanje (ne spominje specifične načine nastanka nezavisnosloženih rečenica i zavisnosloženih rečenica); vezanje smislom (bez veznika) je nizanje		
Barić i dr.	Sklapanje	pridruživanje / nezavisno sklapanje nizanje / sklapanje nizanjem	uklapanje

²⁷ „Prema veznicima dijelimo složene rečenice na nezavisno (usporodno) i zavisno složene rečenice.” (Brabec, Hraste i Živković: 1970: 199)

420 ²⁸ Usp. Hudeček i Mihaljević (2019: 452–453).

Ham	Sklopanje	povezivanje (iako ima rečenični niz, ne navodi nizanje kao način sklopanja)	uklopanje
Katičić	sklopanje	povezivanje/pridruživanje povezivanje nizanjem / nizanje	uklopanje
Hudeček i Mihaljević	sklopanje	povezivanje (vezničko povezivanje i bezvezničko povezivanje)	uvršavanje (vezničko uvršavanje i bezvezničko uvršavanje)
Silić i Pranjković	sklopanje	povezivanje / sklopanje povezivanjem asindetsko sklopanje	uvršavanje / sklopanje uvršavanjem asindetsko sklopanje
Težak i Babić	povezivanje (ne eksplicira taj naziv) ²⁹	sklopanje nizanje	uvršavanje
Raguž	povezivanje	spajanje (veznicima) nizanje (bez veznika, asindetsko)	dopunjavanje (bez veznika, dopunske) uključivanje / uvršavanje zavisnih rečenica na mjesto pojedinih dijelova druge rečenice (izrične, posljedične, namjerne, uzročne, odnosne) priključivanje zavisne rečenice za glavnu osobitim veznicima (pogodbene i dopunske)

Zadržavajući se samo na prvim dvama stupcima ove tablice, vidimo da nazivi za postupke kojima nastaju zavisne rečenice općenito odnosno nezavisnosložene rečenice imaju u hrvatskim gramatikama ova značenja:

vezanje postupak kojim nastaje složena rečenica

povezivanje 1. postupak kojim nastaje složena rečenica 2. postupak kojim nastaje nezavisnosložena rečenica

sklopanje 1. postupak kojim nastaje složena rečenica; 2. postupak kojim nastaje nezavisnosložena rečenica

pridruživanje postupak kojim nastaje nezavisnosložena rečenica

nezavisno sklopanje postupak kojim nastaje nezavisnosložena rečenica

pridruživanje postupak kojim nastaje nezavisnosložena rečenica

spajanje postupak kojim nastaje nezavisnosložena rečenica

nezavisno sklopanje postupak kojim nastaje nezavisnosložena rečenica

²⁹ Težak i Babić (2002: 257): „Surečenice se mogu povezivati nizanjem, sklopanjem i uvršavanjem. Nizanjem i sklopanjem dobivaju se nezavisno složene rečenice, a uvršavanjem zavisno složene rečenice.” (podcrtale autorice).

nizanje postupak kojim nastaje bezveznička nezavisnosložena rečenica

sklapanje nizanjem postupak kojim nastaje bezveznička nezavisnosložena rečenica

povezivanje nizanjem postupak kojim nastaje bezveznička nezavisnosložena rečenica

Iz 4. tablice može se vidjeti da se postupak kojim nastaju složene rečenice označuje trima nazivima: *vezanje* te dvoznačnim nazivima *povezivanje* i *sklapanje*. Prednost treba dati nazivu *sklapanje* iz ovih razloga:

1. naziv *povezivanje* (koji upotrebljava Raguž, a implicitno i Težak i Babić) više značan je u jezikoslovnome nazivlju te se u većemu broju izvora taj naziv upotrebljava da bi se označio postupak kojim nastaje nezavisnosložena rečenica

2. naziv *sklapanje* najpotvrđeniji je naziv za postupak kojim nastaje složena rečenica.

Postupak kojim nastaju nezavisnosložene rečenice također se u novijim hrvatskim gramatikama ne označuje samo jednim nazivom, nego sinonimnim nazivima *pridruživanje*, *sklapanje*, *nezavisno sklapanje*, *povezivanje*. Prednost treba dati nazivu *povezivanje* jer je najpotvrđeniji naziv za postupak kojim nastaje nezavisnosložena rečenica i jednorječan je, što je u skladu s terminološkim pravilima da se prednost daje kraćemu i bolje prihvaćenomu nazivu.³⁰

Postupak kojim nastaje bezveznička nezavisnosložena rečenica naziva se u hrvatskim gramatikama *nizanje*, *sklapanje nizanjem* te *povezivanje nizanjem*. I tu prednost treba dati kraćemu i bolje prihvaćenomu nazivu *nizanje*.

Od naziva postupaka kojima nastaje zavisnosložena rečenica prednost treba dati nazivu *uvršavanje* pred nazivom *uklapanje* jer je on u skladu s najčešćim opisom nastanka zavisnosložene rečenice (*uvršavanje* zavisne surečenice na mjesto jednog rečeničnog dijela osnovne surečenice). Nazivi koje upotrebljava Raguž posljedica su posve drukčije razredbe zavisnosloženih rečenica nego u ostalim hrvatskim gramatikama.³¹

3.4.3. Nazivi za surečenice nezavisnosložene rečenice

Za temeljni strukturni dio nezavisnosložene rečenice u suvremenoj se hrvatskoj sintaktičkoj literaturi upotrebljava naziv *surečenica* (Silić i Pranjković, Hudeček i Mihajević, Težak i Babić, Ham), a kad se pokaže potreba za posebnim označiva-

³⁰ O terminološkim načelima vidi u Hudeček i Mihajević (2012).

422 ³¹ Više u Hudeček i Mihajević (2019: 449).

njem surečenica, upotrebljavaju se nazivi *prva surečenica*, *druga surečenica*. U nekim gramatikama (Brabec Hraste i Živković, Pavešić, Raguž) umjesto naziva *surečenica* upotrebljava se naziv *rečenica*, pa se govori o rečenicama (po potrebi o *prvoj surečenici*, *drugoj surečenici*) u nezavisnosloženoj rečenici. Pavešić, govoreći o nezavisnosloženim rečenicama, upotrebljava nazive *glavna rečenica* i *sporedna rečenica*, koji su u suprotnosti s načelom o ravnopravnosti surečenica u nezavisnosloženoj rečenici: „U dvije ili više cjelina mogu se povezati i dvije ili više rečenica koje izriču radnje koje ne zavise jedna od druge niti jedna drugu određuje, ali stoje u nekoj vezi. Takva se rečenica zove nezavisno složena rečenica. Dio koji u tako složenoj rečenici izriče glavnu radnju zove se glavna rečenica, a onaj dio koji izriče neku drugu radnju koja se povezuje s glavnom radnjom zove se sporedna. Sporedne rečenice prema svojoj vezi s glavnom mogu biti: sastavne (...), suprotne (...), rastavne (...), isključne (...), zaključne (...).”³² (Pavešić 1971: 430) te „U nezavisno složenoj rečenici glavna se rečenica nalazi ispred sporedne.” (Pavešić 1971: 431). Opisujući dalje nezavisnosložene rečenice, Pavešić nazive *glavna rečenica* i *sporedna rečenica* upotrebljava samo za rastavne, isključne i zaključne rečenice. Micanjem zaključnih i isključnih rečenica iz gramatika nestaje i potreba za daljnjim razmatranjem tih naziva. I kod nekih se drugih tipova nezavisnosloženih rečenica može postaviti pitanje ravnopravnosti njihovih surečenica (primjerice kad je riječ o rečenicama s veznikom *pa* ili *te* uzročno-posljedičnoga značenja, pa i rečenicama kojima se izriče prijevremenost – poslijevremenost, a također i nekim rastavnim rečenicama). Uz naziv *surečenica* u uporabi je i naziv *klauza* (230 potvrda u *Jezikoslovnome korpusu*), ali nazivu *surečenica* treba dati prednost temeljem načela da prednost ima domaći naziv pred stranim ili posuđenim.³³ U svim je novijim gramatikama za osnovni strukturni dio rečenice prihvaćen naziv *surečenica*, koji pred nazivom *rečenica* ima izrazitu prednost jer razrješuje višeznačnost naziva *rečenica* i točnije opisuje temeljni element strukture složene rečenice. Taj naziv usto omogućuje i razrješavanje višeznačnosti naziva *rečenični niz* (vidi točku 3.4.8.).

3.4.4. Naziv za veznike nezavisnosloženih rečenica

U mnogim se radovima ističe da nije dobro da je jedan od temeljnih gramatičkih naziva, naziv *veznik*, višeznačan (Silić i Pranjković 2005; Vukojević i Hudeček 2008; Hudeček i Mihaljević 2010, 2017; Hudeček 2021). Takve su tvrdnje utemeljene na terminološkome načelu da u nazivlju jedne struke treba izbjegavati višeznačnost.³⁴ U hrvatskome jezikoslovnom nazivlju naziv *veznik* označuje i vrstu riječi i sintaktičku jedinicu. U nekim se radovima i gramatikama za sintaktičku jedinicu o

³² Ova tvrdnja zanimljiva je i po tome što se govori o sastavnim, suprotnim, rastavnim, isključnim i zaključnim surečenicama.

³³ O terminološkim načelima vidi u Hudeček i Mihaljević (2012).

³⁴ Ibid.

kojoj je riječ upotrebljava (i) naziv *vezno sredstvo* (Silić i Pranjković 2005; Hudeček i Mihaljević 2017; Hudeček 2021). Iako je riječ o prihvatljivome nazivu koji razrješuje višeznačnost koju u nazivlju treba izbjegavati i koji u određenome kontekstu može biti koristan, nedostatak je toga naziva da njegova uporaba podrazumijeva i uporabu trorječnih ili četverorječnih naziva poput *sastavno vezno sredstvo / vezno sredstvo sastavne rečenice, pogodbeno vezno sredstvo / vezno sredstvo pogodbene rečenice*, koji krše terminološko načelo davanja prednosti kraćemu nazivu te davanja prednosti potvrđenijemu nazivu.³⁵ Sukob načela da treba izbjegavati višeznačnost u nazivlju i da se prednost daje bolje prihvaćenomu i kraćemu nazivu³⁶ razrješujemo tako da u značenju sintaktičke jedinice prednost dajemo nazivu *veznik* pred nazivom *vezno sredstvo*, i to iz ovih razloga:

1. višeznačnost se u pravilu razrješuje kontekstom, što dokazuje činjenica da se npr. i u engleskome u oba značenja upotrebljava naziv *conjunction*³⁷

2. uporaba naziva *veznik* u značenju sintaktičke jedinice dobro je potvrđena (u većini hrvatskih gramatika) i u praksi rijetko dovodi do zabune (jedina zabuna pojavljuje se u udžbenicima u kojima se govori o vezniku kao vrsti riječi, a navode primjeri poput *budući da, s obzirom na to da*)

3. naziv je kratak i od njega se jednostavno izvode (također kraći) nazivi za veznike pojedinih vrsta rečenica te nazivi *složeni veznik*, pridjev *veznički* te dalje višerječni nazivi s tim pridjevom, npr. *veznička skupina*.

Za veznike nezavisnosloženih rečenica u hrvatskim se gramatikama i radovima upotrebljava nekoliko naziva.

Naziv *veznik nezavisnosloženih rečenica* upotrebljavaju u svojim gramatikama Silić i Pranjković (2005) te Hudeček i Mihaljević (2019) uz internacionalizam *koordinirani* (Hudeček i Mihaljević) i *konjunktorka* (Silić i Pranjković 2005). Naziv *nezavisni veznik* upotrebljava Katičić u svojoj *Sintaksi* (2002) te u svojim gramatikama Barić i dr. (1997) te Ham (2002). Naziv *koordinirani veznik* (vidi točku 3.4.5.) upotrebljava Raguž (1997). Većina gramatika ne upotrebljava poseban naziv kojim označuje veznik nezavisnosloženih rečenica, nego se govori o sastavnim veznicima, rastavnim veznicima, suprotnim veznicima te (u gramatikama koje u podjelu nezavisnosloženih rečenica uključuju i zaključne i isključne rečenice) zaključnim i isključnim veznicima.

³⁵ Ibid.

³⁶ Ibid.

³⁷ U njemačkome u značenju vrste riječi upotrebljava se naziv *Bindewort/Konjunktion*, a u sintaktičkome značenju naziv *Junktor* (te nazivi *Konjunktorka* i *Subjunktorka* za veznike nezavisnosloženih i zavisnosloženih rečenica).

5. *tablica*: Nazivi za veznike nezavisnosloženih rečenica

naziv	gramatika*
veznik nezavisnosloženih rečenica	Silić i Pranjković; Hudeček i Mihaljević
nezavisni veznik	Katičić, Barić i dr., Ham (2 potvrde u JK)
koordinator	Hudeček i Mihaljević (119 potvrda u JK)
konjunktork	Pranjković (21 potvrda u JK)
koordinirani veznik	Raguž (1 potvrda u JK)
koordinacijski veznik	JK

*U zagradama su uz oznaku JK (*Jezični korpus*) doneseni brojevi potvrda u tome korpusu.

Od predloženih su naziva četiri internacionalizmi ili imaju internacionalizam kao sastavnicu. Od hrvatskih naziva prednost dajemo nazivu *veznik nezavisnosloženih rečenica* jer smatramo da bolje označuje pojam, a od internacionalizama nazivu *koordinator*, koji se uklapa u sustav prihvaćenih sintaktičkih naziva na *-ator* i *-ikator*³⁸ i povezan je s imenicom *koordinacija*.

3.4.5. Koordinirani/koordinacijski/koordinativni u višerječnim nazivima

Normativno je pravilo da od riječi posuđene u hrvatski jezik tvorenice treba izvoditi u skladu s pravilima hrvatske tvorbe, pa u skladu s tim pravilima treba izvoditi i odnosne pridjeve od posuđenih imenica.³⁹

U pregledanim gramatikama i *Jezikoslovnome korpusu* pojavljuju se ovi pridjevi značenja 'koji se odnosi na koordinaciju': *koordinirani*, *koordinacijski*, *koordinativni*. U tome nizu prednost treba dati pridjevu *koordinacijski*. Pridjev *koordinativni* preuzet je prema engleskome pridjevu *coordinative* i ne pripada hrvatskomu standardnom jeziku. Stoga ne bi trebao pripadati ni hrvatskomu jezikoslovnom nazivlju.⁴⁰ Pridjev *koordinirani* u hrvatskome je standardnom jeziku određeni oblik

³⁸ Vukojević (2007: 192): „Što se tiče podsustava naziva funkcionalnih kategorija ili funkcionalnih razreda riječi, premda neki sintaktičari (npr. I. Pranjković, P. Mrazović i Z. Vukadinović te E. Čaušević) za veznike nezavisnosloženih rečenica upotrebljavaju naziv *konjunktork*, a za veznike zavisnosloženih rečenica naziv *subjunktork*, dakle nazive izvedene sufixsom *-tor*, mislimo da bi, s obzirom na mogućnost izvođenja jedinica toga podsustava, plodnije, prikladnije i skladnije nazive tih kategorija bilo izvoditi sufixsima *-ator* i *-ikator*. Tako bismo veznike nezavisnosloženih rečenica zvali *koordinatorima*, veznike zavisnosloženih rečenica *subordinatorima* (*komplementatorima* ili *adverbijalizatorima*), a veznike relativnih rečenica *relativizatorima*. Time bismo dobili dosljedno izveden, skladan sustav naziva funkcionalnih kategorija usklađen s nazivljem kakvo je primijenjeno u izvrsnoj tipološkoj i povijesnoj studiji o adverbijalnoj subordinaciji utemeljenoj na europskim jezicima (Kortmann 1997.). U taj se sustav naravno uklapaju i nazivi *determinator*, *valorizator*, *suficijentizator*, *necesitator*, *maksimizator*, *specifikator*, *modifikator*, *intenzifikator*, *kvalifikator*, *kvantifikator*, *klasifikator* itd.”

³⁹ Vidi *Jezični savjetnik* <https://jezicni-savjetnik.hr/>.

⁴⁰ U skladu s terminološkim načelom da se prednost daje domaćemu nazivu. (Više o terminološkim načelima u Hudeček i Mihaljević 2012.)

pridjeva *koordiniran*, koji znači ‘usklađen, ravnopravan’. Stoga je rečenica koordinacijska, a surečenice su u njoj koordinirane. Taj je model potrebno primijeniti i na zavisnosložene rečenice; pogrešno ih je nazivati subordiniranim rečenicama jer je riječ o rečenicama u kojima je samo zavisna surečenica subordinirana, odnosno podređena, osnovnoj surečenici. Rečenica s takvim odnosom među osnovnom i zavisnom surečenicom subordinacijska je rečenica. Naziv *koordinirana rečenica* upotrebljava Raguž te Silić i Pranjković; Raguž upotrebljava i naziv *koordinirani veznik*. Dvorječni su nazivi *koordinirana rečenica* i *koordinirani veznik* potvrđeni i u *Jezikoslovnome korpusu* uz *koordinacijska rečenica* i *koordinacijski veznik*. U jezikoslovnim se radovima nalaze i nazivi *koordinativna složnica*⁴¹, *koordinativni veznik*⁴². O koordinativnoj i subordinativnoj konjunkciji piše i Musić (1900: 1). U 6. tablici nalaze se pridjevi koji pripadaju standardnomu jeziku i njihovo značenje. Pridjevi *koordinativni* i *subordinativni* ne pripadaju mu jer je riječ o pridjevima preuzetima iz engleskoga jezika nepotrebnima uz pridjeve *koordinacijski* i *subordinacijski* tvorenima od hrvatskih internacionalizama *koordinacija* i *subordinacija*.

6. tablica: Značenje pridjeva *koordiniran*, *koordinacijski*, *subordiniran*, *subordinacijski*

koordiniran	‘usklađen, ravnopravan’: <i>koordinirane surečenice</i>
koordinacijski	‘koji se odnosi na koordinaciju’: <i>koordinacijska rečenica, koordinacijski veznik</i>
subordiniran	‘podređen’: <i>subordinirana surečenica</i>
subordinacijski	‘koji se odnosi na subordinaciju’: <i>subordinacijska rečenica, subordinacijski veznik</i>

3.4.6. Domaći i internacionalni nazivi vrsta nezavisnosloženih rečenica

Kao i za zavisnosložene rečenice može se zaključiti da bi navođenju naziva (hrvatskoga naziva i internacionalizma) svakako gramatike trebale pristupiti sustavno (Hudeček i Mihajević 2019: 453). Najsustavnije internacionalizme uz hrvatske nazive za vrste nezavisnosloženih rečenica donose, kao i kad je riječ o zavisnosloženim rečenicama, Silić i Pranjković (2005). U ostalim se pregledanim gramatikama nazivi internacionalizmi za vrste nezavisnosloženih rečenica pojavljuju nedosljedno.

7. tablica: Hrvatski nazivi i nazivi internacionalizmi vrsta nezavisnosloženih rečenica u hrvatskim gramatikama

sastavne (kopulativne)	Pranjković (u tekstu), Brabec, Hraste i Živković (samo u kazalu), Barić i dr. (samo u kazalu)
suprotne (adverzativne)	Pranjković (u tekstu), Brabec, Hraste i Živković (samo u kazalu), Barić i dr. (samo u kazalu)

⁴¹ Marković 2010.

⁴² **veznik**. *Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje*. Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 2021. Pristupljeno 5. 4. 2022. <<http://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=64444>>.

rastavne (disjunktne)	Pranjković (u tekstu), Barić i dr. (samo u kazalu)
zaključne ili konkluzivne	Brabec, Hraste i Živković (u tekstu), Barić i dr. (samo u kazalu)
isključne ili ekskluzivne	Brabec, Hraste i Živković (u tekstu)
gradacijske	Pranjković

Za gradacijske rečenice, prema Silić i Pranjković (2005: 326) podvrstu suprotnih rečenica, ne uspostavlja se hrvatski naziv, pa bismo mogli predložiti naziv *stupanj-ske rečenice*. Tomu se nazivu može prigovoriti da je izveden od naziva *stupanj*, a ne *stupnjevanje*, ali od *stupnjevanje* nema potvrđenoga pridjeva. Takva je iznimka u sintaktičkome nazivlju već učinjena u slučaju naziva *priložne rečenice* jer te rečenice korespondiraju s priložnom oznakom, a ne s prilogom.

3.4.7. Isključna/izuzetna – ekskluzivna/eksceptivna rečenica

O statusu isključnih rečenica bilo je riječi u točki 3.1. S obzirom na to da je zaključeno da je u slučaju rečenica koje se tako nazivaju u hrvatskim gramatikama do Silićeve i Pranjkovićeve gramatike zapravo riječ ili o surečeničnome nizu (s rečeničnim priložima *samo, jedino, tek*) ili o zavisnosloženim rečenicama (sa složenim veznicima *samo što, tek što, jedino što*, također i *osim (onoga/toga/svega) što*)⁴³, čini se kao da o njihovu nazivu ne bi trebalo razgovarati. Međutim, ipak su s terminološkoga gledišta zanimljive dvije činjenice:

1. uz naziv *isključne rečenice* u onim gramatikama koje ih izdvajaju kao vrstu nezavisnosloženih rečenica upotrebljava se i naziv *izuzetne rečenice*, vidi 8. tablicu

8. tablica: Raspodjela naziva *izuzetne rečenice* i *isključne rečenice* u gramatikama

izuzetne rečenice	isključne rečenice
Katičić, Barić i dr., Maretić	Brabec, Hraste i Živković, Težak i Babić (isključne ili izuzetne /isključne (izuzetne)), Raguž, Ham, Silić i Pranjković, Hudeček i Mihaljević

2. zavisnosložene rečenice s veznicima *samo što, tek što, jedino što* nazivaju se u nekim radovima (Vukojević i Hudeček 2007., Pranjković 2019) *isključnim* ili *eksceptivnim rečenicama*. U našim se gramatikama kao internacionalizam za naziv *isključna rečenica* (nezavisnosložena rečenica) upotrebljava naziv *ekskluzivna rečenica*. Prije donošenja odluke o preporučenome nazivu za tu vrstu zavisnosloženih rečenica (s veznicima *samo što, jedino što, tek što*) trebalo bi razmotriti mogućnost da se uz hrvatski naziv *isključne rečenice* upotrebljava internacionalizam *ekskluzivne rečenice*. Može se pretpostaviti da je prijedlog naziva *eksceptivne rečenice* bio vođen željom da se naziv (barem internacionalizam) razlikuje od naziva koji se upotrebljavao za vrstu nezavisnosloženih rečenica. Međutim, pritom je hrvatski naziv ostao

⁴³ Prema Vukojević i Hudeček (2007: 318).

isti. Stoga smatramo da se za taj tip zavisnosloženih rečenica može predložiti naziv *ekskluzivne rečenice*, u prvome redu stoga što bi bio u skladu i sa sljedećim potvrđenim nazivima: *ekskluzivno značenje*, *ekskluzivna čestica*, *ekskluzivna zamjenica* potvrđenima u *Jezikoslovnome korpusu* te da taj naziv ima, kao i hrvatski naziv, zastarjelo (vrsta nezavisnosloženih rečenica) i suvremeno značenje (vrsta zavisnosloženih rečenica).

3.4.8. Rečenični niz / surečenični niz

U hrvatskim se gramatikama naziv *rečenični niz* upotrebljava u dvama značenjima, što je već spomenuto u prethodnome tekstu:

1. bezveznička nezavisnosložena rečenica

2. bezveznička nezavisnosložena rečenica i konektorima (istoizraznima s veznicima nezavisnosloženih rečenicama ili prilozima i česticama⁴⁴ sastavnoga, rastavnoga, suprotnoga, zaključnoga, isključnoga ili objasnidbenoga značenja) povezane rečenice.

Dvoznačnost toga naziva može se jednostavno razriješiti prihvaćanjem naziva koji uvode Silić i Pranjković (2005) *surečenični niz*, kojim se mnogo točnije i preciznije označuje da je riječ o nizu surečenica, a ne o nizu rečenica. Naziv *rečenični niz* tako ostaje slobodnim za označavanje niza rečenica, odnosno tekstnim konektorima povezanih rečenica.

3.4.9. Odnos naziva koordinacija i povezivanje

Naziv *koordinacija* ima nekoliko značenja. On označuje:

1. odnos u kojemu se nalaze riječi ili izrazi povezani veznicima, surečenice u nezavisnosloženoj rečenici ili rečenice u rečeničnome nizu **hiponimi**: eksplicitna koordinacija, implicitna koordinacija; rečenična koordinacija, tekstna koordinacija

2. odnos u kojemu se nalaze dijelovi pridjevnikih polusloženica, rijetko složenica

3. postupak kojim nastaje nezavisnosložena rečenica, sklapanje polazišnih rečenica u istorazinski odnos **sinonim**: povezivanje.

U trećemu značenju naziv *koordinacija* sinoniman je hrvatskomu nazivu *povezivanje*, kojemu se u *Jeni* daje prednost temeljem načela da prednost ima domaći naziv pred stranim. Ograničenje je baze *Struna* da je i za nazivlje struka koje imaju usporedno domaće i internacionalno nazivlje nužno birati preporučeni nazive jer je riječ o nazivlju iz dvaju sustava koji bi trebali biti pažljivo i usporedno građeni.

⁴⁴ Gramatike Barić i dr. te Katičić koje naziv *rečenični niz* upotrebljavaju u širem značenju nazivaju ih *vezničkim prilozima*.

Njezino je ograničenje i nemogućnost unošenja višeznačnih naziva te se za svako značenje uspostavlja novi naziv i tako uspostavlja prividna homonimija u nazivlju.

3.4.10. Nazivi koordinacija, parataksa i jukstapozicija

Uz par *koordinacija – subordinacija* (latinskoga podrijetla) u jezikoslovnome se nazivlju upotrebljava i par *parataksa – hipotaksa* (grčkoga podrijetla). Sljedeće je pitanje o kojemu ćemo nešto kazati pitanje odnosa naziva *parataksa* i *koordinacija* (te također i naziva *hipotaksa* i *subordinacija*). Naziv se *parataksa* upotrebljava:

1. kao sinonim nazivu *koordinacija* u značenju ‘odnos u kojemu se nalaze riječi ili izrazi povezani veznicima, surečenice u nezavisnosloženoj rečenici ili rečenice u rečeničnome nizu’

2. u značenju ‘bezvezničko i beskonektorsko sklapanje surečenica u rečenicu i rečenica u tekst i odnos koji postoji među tim surečenicama odnosno rečenicama’ i odnosi se na jedinice u koordinaciji⁴⁵

3. u značenju ‘bezvezničko i beskonektorsko sklapanje surečenica u rečenicu i rečenica u tekst i sklapanje surečenica u rečenicu jednostavnim veznicima (npr. veznikom *i*) nezavisnosloženih rečenica’ i odnosi se na jedinice u koordinaciji

4. u značenju ‘bezvezničko i beskonektorsko sklapanje surečenica u rečenicu i rečenica u tekst’ i odnosi se i na jedinice u koordinaciji i na jedinice u subordinaciji⁴⁶.

⁴⁵ Iz sljedećega se navoda vidi da se i u istome članku u kojemu se pokušava definirati parataksa i hipotaksa parataksa na jednome mjestu opisuje kao antonimna hipotaksi (subordinaciji), a na drugome izjednačuje s jukstapozicijom, odnosno bezvezničkim sklapanjem: „Parataxis roughly translates to “arranging side by side”, while hypotaxis translates to “arranging under”. Parataxis omits subordinating conjunctions while hypotaxis utilizes them such as the terms “when”, “although”, and “after”. Parataxis juxtaposes ideas and thoughts, while hypotaxis subordinates ideas to one another and can show both juxtaposition and transition. Because of this, hypotaxis can show relationships of cause and effect, chronology, and comparison.” (<https://gzipwtf.com/what-is-hypotaxis-and-parataxis/>; podcrtale autorice).

⁴⁶ Takva se definicija može iščitati iz *Hrvatske enciklopedije*, u kojoj se parataksa definira kao „sintaktički postupak kojim se dvije rečenice stavljaju jedna uz drugu, a da se pritom ne izriče odnos zavisnosti među njima u izričaju, u diskursu, kakvom subordinacijskom ili koordinacijskom česticom” (**parataksa**. *Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje*. Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 2021. Pristupljeno 6. 5. 2022. <<http://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=46655>>), odnosno kao naziv sinoniman nazivu *jukstapozicija* koji se definira kao „sintaktički postupak stavljanja rečenica jedne uz drugu bez izričitog navođenja čestica za subordinaciju ili za koordinaciju jedne drugoj” (jukstapozicija. *Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje*. Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 2021. Pristupljeno 6. 5. 2022. <<http://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=29478>>). S obzirom na to da se *hipotaksa* u istome izvoru definira kao „gramatički odnos zavisnosti među jezičnim jedinicama, prije svega među rečenicama, odnosno odnos u kojem se nalaze glavna i zavisna surečenica (ili klauzula) zavisnosloženih rečenica. (...) Hipotaksa nastaje kada se takva sadržajna povezanost među rečenicama (sadržajna zavisnost) i gramatički izrazi, a izražava se tako da se dvije značenjski povezane rečenice sklope u jednu uz pomoć veznika zavisnosloženih rečenica (subjunktora)...” (**hipotaksa**. *Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje*. Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 2021. Pristupljeno 16. 5. 2022. <<http://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=25690>>), otvorenim ostaje pitanje što je s vezničkom koordinacijom jer ona nije

Dio nejasnoće naziva i toga što se u jezikoslovlju definira na različite načine proizlazi i iz toga što je *parataksa* književnoteorijski naziv kojim se označuje književna i retorička tehnika, a naglasak je na nepostojanju veznika i konektora.

U radovima se naziv *parataksa* upotrebljava u svim spomenutim značenjima. Tako npr. *Onesvijestio sam se, sunce je bilo tako vrelo*. Vukojević (2008: 176) donosi kao primjer parataksičke posljedične (zavisnosložene) rečenice. Ipak, uporaba toga naziva u tome značenju češća je u području teorije književnosti, u kojoj se *parataksa* definira kao književna i retorička tehnika.

Pranjковиć (2002: 130) iznosi ovaj terminološki prijedlog koji se odnosi na nazive *parataksa* i *hipotaksa* te *koordinacija* i *subordinacija*: „*Parataksa* i *hipotaksa* bili bi općeniti termini koji bi označavali nezavisno odnosno zavisno slaganje, a termini *koordinacija* i *subordinacija* zahtijevali bi odrednice *eksplicitna* odnosno *implicitna*.” Prijedlog bismo modificirali tako da umjesto *zahtijevali bi odrednice eksplicitna odnosno implicitna* kažemo: čiji su hiponimi *eksplicitna (veznička)* odnosno *implicitna (bezveznička) koordinacija/subordinacija*. I iz gornje analize značenja te navedenih hiponima može se zaključiti da se od naziva *koordinacija* i *subordinacija* tvore višerječni nazivi koji se ne tvore od naziva *parataksa* i *hipotaksa*. To je već dovoljan razlog da se nazivima *koordinacija* i *subordinacija* potvrdi prednost (koju u uporabi i imaju) pred nazivima *parataksa* i *hipotaksa*. Kad se ti grčki nazivi ipak upotrebljavaju, u jezikoslovlju bi ih trebalo upotrebljavati kao nazive istoznačne nazivima *koordinacija* i *subordinacija*, a za bezvezničko povezivanje, upotrebljavati nazive *bezvezničko povezivanje* ili *bezvezničko uvrštavanje* uz dopuštene nazive *asindetsko povezivanje* i *asindetsko uvrštavanje* te internacionalizme *implicitna koordinacija* i *implicitna subordinacija*. Ako nema potrebe za isticanjem je li riječ o nezavisnosloženoj ili zavisnosloženoj rečenici predlažemo naziv *bezvezničko sklapanje* uz dopušteni naziv *asindetsko sklapanje* te internacionalizam *jukstapozicija*, koji za razliku od naziva *parataksa* posve jednoznačno upućuje na sklapanje surečenica u rečenicu bez veznika.

4. Zaključak

U radu se upozorava na neke probleme povezane s podjelom nezavisnosloženih rečenica koji se odnose na nedovoljno razlikovanje sintakse i semantike, različito tumačenje pojedinih vrsta rečenica ili izostavljanje rečenica iz gramatičkih opisa. Potvrđuje se potreba da se i u udžbenike uvede podjela nezavisnosloženih rečenica na sastavne, rastavne i suprotne (s podvrstom gradacijskih) te da se iz njega isključe

zaključne i isključne rečenice te svrstaju u vrste kojima pripadaju (surečenični niz, odnosno isključne ili ekskluzivne zavisnosložene rečenice).

U radu se pokazuje i da u temeljnome nazivlju nezavisnosložene rečenice postoje s jedne strane sinonimni parovi i nizovi, a s druge višeznačni nazivi. Obje su pojave u skladu s temeljnim terminološkim načelima nepoželjne te smo u radu dali prijedloge za razrješenje nekih sinonimnih parova i nizova. Rad je prilog daljnjoj raspravi o jezikoslovnome nazivlju i poticaj za njegovo uređivanje.

Izvori i literatura

- Babić, Stjepan. 2002. *Tvorba riječi u hrvatskome književnome jeziku*. Zagreb: Nakladni zavod Globus – Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti.
- Badurina, Lada; Marković, Ivan; Mićanović, Krešimir. 2007. *Hrvatski pravopis*. Matica hrvatska. Zagreb.
- Barić i dr. 1997. *Hrvatska gramatika*. Zagreb: Školska knjiga.
- Belaj, Branimir; Tanacković Faletar, Goran. 2020. Kognitivna gramatika. Knjiga treća. Sintaksa složene rečenice. Disput. Zagreb.
- Brabec, Ivan; Hraste, Mate; Živković, Sreten. 1970. *Gramatika hrvatskosrpskoga jezika*. Zagreb: Školska knjiga.
- Ham, Sanda. 2002. Školska gramatika hrvatskoga jezika. Zagreb: Školska knjiga.
- Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje*. 2021. Leksikografski zavod Miroslav Krleža. <https://www.enciklopedija.hr/> (pristupljeno 5. travnja 2022., 16 svibnja 2022.)
- Hrvatski mrežni rječnik – Mrežnik*. <http://ihjj.hr/mreznik/> (pristupljeno 5. travnja 2022.)
- Hrvatsko jezikoslovno nazivlje – Jena*. <https://jena.jezik.hr/> (pristupljeno 5. travnja 2022.)
- Hrvatsko strukovno nazivlje – Struna*. <http://struna.ihjj.hr/> (pristupljeno 18. travnja 2022.)
- Hudeček, Lana. 2021. Obrada veznih sredstava u hrvatskome mrežnom rječniku – Mrežniku. *Riječki filološki dani 12*. Ur. Durić, Dejan; Morić Mohorovičić, Borana; Palašić, Nikolina. Rijeka: Sveučilište u Rijeci – Filozofski fakultet Odsjek za kroatistiku. 137–156.
- Hudeček, Lana; Mihaljević, Milica. 2012. *Terminološki priručnik*. Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje. Zagreb.
- Hudeček, Lana; Mihaljević, Milica. 2019. *Hrvatska školska gramatika*. Zagreb: Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje.
- Hudeček, Lana; Mihaljević, Milica. 2019. Podjela i nazivlje zavisnosloženih rečenica u novijim hrvatskim gramatikama. *Rasprave: Časopis Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje* 45/2: 437–471.
- Hudeček, Lana; Mihaljević, Milica. 2020. O nekim problemima sintaktičkoga nazivlja. U: *Hrvatsko jezikoslovno nazivlje – JENA*. Ur. Mihaljević, Milica; Hudeček, Lana; Jozić, Željko. Zagreb: Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje. 190–224. <https://jena.jezik.hr/wp-content/uploads/2021/01/Monografija-1.pdf> (pristupljeno 3. svibnja 2022.)
- Hudeček, Lana; Mihaljević, Milica. 2020. Projekt Hrvatsko jezikoslovno nazivlje – Jena. U: *Hrvatsko jezikoslovno nazivlje – JENA*. Ur. Mihaljević, Milica; Hudeček, Lana; Jozić, Željko. Zagreb: Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje. 8–109. <https://jena.jezik.hr/wp-content/uploads/2021/01/Monografija-1.pdf> (pristupljeno 3. svibnja 2022.)
- Hudeček, Lana; Vukojević, Luka. 2006. Ne samo... nego/već (i) ustrojstva. *Rasprave Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje* 32: 27–158.

- Hudeček, Lana; Vukojević, Luka. 2010. Kojeg su tipa rečenice *Otputovao je u Francusku da bi tamo umro*. *Jezična skladanja – zbornik o šezdesetogodišnjici prof. dr. Ive Pranjkovića*. Zagreb: Udruga đaka Franjevačke klasične gimnazije Visoko – Zagreb. 93–101.
- Jezični savjetnik*. <https://jezicni-savjetnik.hr/> (pristupljeno 12. travnja 2022.)
- Jozić, Željko i dr. *Hrvatski pravopis*. Zagreb: Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje.
- Katičić, Radoslav. 2002. *Sintaksa hrvatskoga književnog jezika*. Zagreb: Nakladni zavod Globus – Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti.
- Kilgarriff, Adam i dr. 2004. The Sketch Engine. *Proceedings of the 11th EURALEX International Congress*. Ur. Williams, Geoffrey; Vessier, Sandra. Université de Bretagne-Sud. Lorient. 105–116.
- Kilgarriff, Adam i dr. 2014. The Sketch Engine: ten years on. *Lexicography* 1/1: 7–36.
- Kovačević, Miloš. 2006. Otvorena pitanja konstrukcija s veznikom bilo. U: Kovačević, Miloš: *Spisi o stilu i jeziku*. Banja Luka: Književna zadruga. 332–360.
- Lewis, Kristian; Mihaljević, Josip. 2018. Odostražni rječnik – što je, kako ga izgraditi i čemu služi. *Hrvatski jezik* 5/2: 21–24.
- Maretić, Tomo. 1963. *Gramatika hrvatskoga ili srpskoga književnog jezika*. Zagreb: Matica hrvatska.
- Marković, Ivan. 2010. Hrvatske koordinativne složenice. *Rasprave: Časopis Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje* 36/1. 71–95.
- Marković, Mario; Mihaljević, Josip. 2020. Korpus *Jene* – jednojezični terminološki korpus. U: *Hrvatsko jezikoslovno nazivlje – JENA*. Ur. Mihaljević, Milica; Hudeček, Lana; Jozić, Željko. Zagreb: Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje. 110–123. <https://jena.jezik.hr/wp-content/uploads/2021/01/Monografija-1.pdf> (pristupljeno 3. svibnja 2022.)
- Marković, Mario; Mihaljević, Josip; Mihaljević, Milica. 2020. Kako pronaći jezikoslovni naziv. *Hrvatski jezik*. 7/1: 18–22. <https://hrcak.srce.hr/clanak/342004> ((pristupljeno 6. travnja 2022.))
- Mihaljević, Josip. 2020. Programska rješenja u projektu *Jena*. U: *Hrvatsko jezikoslovno nazivlje – JENA*. Ur. Mihaljević, Milica; Hudeček, Lana; Jozić, Željko. Zagreb: Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje. 124–135. <https://jena.jezik.hr/wp-content/uploads/2021/01/Monografija-1.pdf> (pristupljeno 3. svibnja 2022.)
- Mihaljević, Milan. 2004. Veznik “da” u hrvatskoglagoljskim tekstovima. *Slavia meridionalis* 4. 9–34.
- Mihaljević, Milica. 2021. Jezikoslovno nazivlje između deskripcije i preskripcije (primjer projekta *Hrvatsko jezikoslovno nazivlje – Jena*). *Studia lexicographica*. 15/29. 51–68.
- Mihaljević, Milica; Hudeček, Lana; Jozić, Željko. 2020. *Hrvatsko jezikoslovno nazivlje*. Zagreb: Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje. <https://jena.jezik.hr/wp-content/uploads/2021/01/Monografija-1.pdf> (pristupljeno 3. svibnja 2022.)
- Musić, August. 1900. Rečenice s konjunkcijom „da“ u hrvatskom jeziku. *Rad JAZU* 142. Zagreb. 1–125.
- Nahod, Bruno. 2020. Terminološka baza *Struna*. U: *Hrvatsko jezikoslovno nazivlje – JENA*. Ur. Mihaljević, Milica; Hudeček, Lana; Jozić, Željko. Zagreb: Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje. <https://jena.jezik.hr/wp-content/uploads/2021/01/Monografija-1.pdf> (pristupljeno 3. svibnja 2022.)
- Palić, Ismail. 2018. O složenim rečenicama s alternativnim bezuvjetnim klauzama. *Croatica*. XLII/62: 139–156. <https://hrcak.srce.hr/206748> (pristupljeno 12. travnja 2022.)

- Pranjeković, Ivo. 2002. *Hrvatska skladnja. Rasprave iz sintakse hrvatskoga standardnog jezika*. Zagreb: Hrvatska sveučilišna naklada.
- Pranjeković, Ivo. 2008. Vezničko i nevezničko *da* u hrvatskome jeziku. *Zbornik radova s Međunarodnoga znanstvenog skupa Riječki filološki dani održanoga u Rijeci od 16. do 18. studenoga 2006.* 7: 505–517.
- Pranjeković, Ivo. 2016. Rastavni veznik i habitualizator *bilo*. U: Pranjeković, Ivo. *Gramatika u riječima i riječi u gramatici*. Zagreb: Matica hrvatska.
- Pranjeković, Ivo. 2019. Subordinirane struktura s veznikom **što**. *Rasprave: Časopis Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje* 45/2: 659–673. <https://hrcak.srce.hr/file/334140> (pristupljeno 6. travnja 2022.)
- Progovac, Ljiljana. 1990. Free-Choice BILO in Serbo-Croatian: Existential or Universal?. *Linguistic Inquiry* 21/1: 130–135.
- Raguž, Dragutin. 1997. *Praktična hrvatska gramatika*. Zagreb: Medicinska naklada.
- Silić, Josip; Pranjeković, Ivo. 2005. *Gramatika hrvatskoga jezika za gimnazije i visoka učilišta*. Zagreb: Školska knjiga.
- Štrkalj Despot, Kristina. 2012. Značenje i uporaba suprotnoga veznika *da* u starohrvatskim tekstovima. *Filologija* 59: 173–194.
- Težak, Stjepko; Babić, Stjepan. 2004. *Gramatika hrvatskoga jezika*. Zagreb: Školska knjiga.
- Vukojević, Luka. 2007. Nekoliko sintaktičkih naziva. *Suvremena lingvistika* 64/2: 191–206.
- Vukojević, Luka. 2008. *Izražavanje posljedičnih odnosa u hrvatskome standardnom jeziku*. Zagreb: Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje.
- Vukojević, Luka; Hudeček, Lana. 2007. Podrijetlo, ustrojstvo, funkcija i normativni status složenih veznika i vezničkih skupina. U: *Sintaktičke kategorije, Zbornik radova znanstvenoga skupa s međunarodnim sudjelovanjem Hrvatski sintaktički dani*. Ur. Branko Kuna. Osijek: Filozofski fakultet, Osijek. 283–335.

CLASSIFICATION AND TERMINOLOGY OF COORDINATED SENTENCES IN CROATIAN GRAMMAR BOOKS

This research has been motivated by the problems the authors have encountered while defining certain linguistic terms within the project Croatian Linguistic Terminology – Jena (and also the project Croatian Web Dictionary – Mrežnik) and while writing the School Grammar of the Croatian Language. Based on the corpus of contemporary grammar books and papers we analysed the classification and terminology of coordinated sentences. Older terminology is also included in the analysis. The linguistic corpus which has been compiled within the project Jena enables a complete insight into the attestation of certain terms and gives the context and meanings in which the term is used. In addition to the analysis of different classifications of coordinated sentences, the research focuses on terminological aspects and problems in defining certain terms that we have encountered in Jena. The paper analyses these problems: inconsistency in writing certain terms (as compounds or as two words), the use of terms of Croatian or international origin, terms which in different grammar books and papers have different meanings, and are often polysemous, e.g., *objasnidbena rečenica* (Eng. ‘explanatory sentence’). This paper suggests a classification of coordinated sentences within the framework of traditional grammar, primarily for school grammar books and textbooks, and aims to solve some terminological problems and to encourage further discussion on certain problems concerning the classification and terminology of coordinated sentences.

Keywords: classification of coordinated sentences, terminology of coordinated sentences, Croatian grammar books, Croatian Linguistic Terminology – Jena, Croatian Web Dictionary – Mrežnik

Adrese autorica:

Lana Hudeček

Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje Zagreb
HR – 10 000 Zagreb, Republike Austrije 16
lhudecek@ihjj.hr

Milica Mihaljević

Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje Zagreb
HR – 10 000 Zagreb, Republike Austrije 16